

Bosnalı Hacı Yusuf Livnjak'ın Hac Seyahatnamesi

Ali Rıza Özuygun¹, Şefika Yapıcı²

Özet

Seyahatnâmeler; gezi notları ve bu geziler ile ilgili hatıraların anlatıldığı manzum veya mensur eserlerdir. Seyahatnâmeler tarihten coğrafyaya ve edebiyata kadar birçok ilim dalı için kaynak olma özelliği gösterir. Çalışmamızın konusu şimdiye kadar bilinmeyen Bosnalı Hacı Yusuf'un seyahatnâmesidir. Bu eser Boşnak edebiyatında tespit edilen en eski hac seyahatnâmesidir. Eser çoğunlukla mensur, cüz'i bir kısmı ise manzum tarzda yazılmıştır. 17. yüzyılın başlarında yazılan eser 1024/1615 yılında Livnolu Muhammed oğlu Hacı Yusuf'un kara ve deniz yolu ile yaptığı hac yolculuğunu anlatmaktadır. Eser içerdiği bilgilerle kendi türü içinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle hac yolculuğu sırasında konaklanan yerler, kutsal sayılan ziyaretgâhlar, türbeler, dönemin önemli şahsiyetleri ve onlara ait menkıbeleri detaylıca ele almış; konakladığı şehirlerdeki camileri ve hanların sayısı ile ölçülerini de belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seyahatnâme, Hac seyahatnâmesi, Bosna, Hacı Yusuf Livnjak.

The Pilgrimage Travel Book of Haji Yusuf Livnjaki, The Bosnian

Abstract

Haji Jusuf's travel book (Seyahatnâme) consists of travel notes and memories on trips in the form of verse or prose. Seyahatnâme studies shed light to many different aspects of life ranging from geography and history to literature and act as a distinctive source for many branches of science. This article is about Bosnian Haji Yusuf's travel book, Seyahatnâme, which has been unknown for many years. Seyahatnâme by Haji Yusuf Livnjaki, The Bosnian is often considered as the earliest pilgrimage travel book seen in Bosnia and Herzegovina. Seyahatnâme was mostly written in the form of prose, only a part of it was written in verse. Written in the early 17th century, the travel book is about the pilgrimage of Mohammad Yusuf Haji's son, Livnol, on land and the sea between years 1024 and 1615. As for the information it contains, Seyahatnâme plays a significant role in its genre and illustrates details of the pilgrimage places, sacred place, shrines, important personalities of the era and their legends in detail. Haji Yusuf Livnjaki mentions the number and even the dimension of mosques and khans in his Seyahatnâme.

Key Words: Seyahatnâme, pilgrimage, travel book, Bosnian Haji Yusuf Livnjak.

¹ Yrd. Doç. Dr., International Burch University / Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü / Öğretim Üyesi
e-mail: aouzuygun@ibu.edu.ba – simurg09@hotmail.com

² International Burch University / Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü / Doktora Öğrencisi
e-mail: sefikayapicibosna@hotmail.com

GİRİŞ

Seyahatnâme; çeşitli amaçlarla yapılan seyahatler dolayısıyla kaleme alınan eserlerin genel adıdır. Arapça “gezmek, gezi” anlamındaki seyahat, Farsça “nâme” kelimelerinden oluşan seyahatnâme “gezi mektubu, gezi eseri” manasına gelir (Yazıcı, 2009:9). M. Coşkun’un da belirttiği gibi, Osmanlı toplumunda savaş, memuriyet, iş bulma, sürgün, eğitim, irşad ve hac gibi sebeplerle seyahat edilmesine rağmen 19. yüzyıla kadar oldukça az sayıda seyahatnâme yazılmıştır. Bunun en önemli sebebi, genellikle kişilerin bu yolculuklara farklı yerleri görmek ve anlamak maksadıyla çıkmamış olmalarıdır (Coşkun, 2009:13).

Asiltürk’ün tespitlerine göre, seyahatnâmelerde yazarın çıkış noktasını “baştan geçenler” değil, “coğrafya” oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak, o coğrafyanın iklimi, insanları, tarihi eserleri, eski-yeni yapıları, yol ve ulaşım özellikleri, günlük hayatı meydana getiren ayrıntıları seyahatnâmelerin konusunu oluşturmaktadır. Az veya çok değişikliklerle Evliya Çelebi’den en yeni seyahatnameye kadar bu özellikler görülmektedir. Seyahatnâmeler, içerikleri bakımından, çok güvenilir olmamakla birlikte tarih, coğrafya ve sosyoloji bilimlerini destekleyen belgeler olarak değerlendirmek mümkündür. Seyahatnâmeler bu kültür alanlarına ilişkin yardımcı kaynak olmalarının yanı sıra, edebiyata katkı sağlayan, edebiyat tarihine yardımcı olan kaynaklar arasında yer almaktadır (Asiltürk, 2009: 912).

Seyahatnâmeler bilgi vermek amacıyla yazılmış eserlerdir. Yazar gezilen yeni yerlerin coğrafî, tarihî ve sosyal değerleri hakkında okuyucusuna bilgi vermektedir. Diğer bir ifadeyle dünyanın bilinmeyen yerlerini keşfetme arzusu duyan, yeni yerleri çeşitli nedenlerle tanıma ihtiyacı hisseden insanlara seyahatnâmeler bu imkânı sunmuştur. Ayrıca iletişim imkânlarının sınırlı olduğu geçmiş dönemlerde bilimsel ve kültürel gelişmelerin aktarıcısı seyahatnâmeler olmuştur (Maden, 2008: 148).

Türkler tarafından yazılan ilk seyahatnâmeler Farsça yazılmış ve kısa zamanda Türkçeye çevrilmiştir. Bunlardan biri Hoca Gıyasüddin Nakkaş’ın Acâibü’l-Letâif adlı eseridir. Hoca Gıyasüddin Nakkaş, Timur’un oğlu Şahruh’un, Çin’e giden kfilesi içinde yer almış ve gördüklerini yazmıştır. Diğer Ali Ekber Hitâf adında bir tüccarın İstanbul’da yazdığı Hitâinâme adlı eserdir (Gökay, 1973: 459).

Seyahatnâmeler çoğu kez tarihi belge özelliği taşımakla birlikte, yazarlarının izlenimlerini belli bir üslubla yansıttıklarından, aynı zamanda birer edebi eser niteliği taşımaktadır. Asıl amacı gezip gördüğü yerleri anlatmak olmadığı halde Piri Reis’in Kitab-ı Bahriyesi bir seyahatnâme özelliği göstermektedir. Türk edebiyatında seyahatnâme türünün en önemli örneği Evliya Çelebi

seyahatnâmesidir. 17. yüzyılda yazılan bu eser sadece Anadolu için değil, Kafkasya, Arap ülkeleri, Balkanlar ve Orta Avrupa açısından da çok önemlidir. Evliya Çelebi kendi gözlemlerini yazıya aktarmanın yanısıra yazılı kaynaklardan istifade ederek yorum ve değerlendirmelerde bulunmuştur. 17. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin tarihi, coğrafyası, edebiyatı, zanaatları, âdet ve gelenekleri ile ilgili bütün bir fotoğraf ortaya koymuştur (Meydan Larousse, 1992: 284).

1. Türk Edebiyatında Seyahatnâmeler:

Türk edebiyatında seyahatnâmeler ile ilgili çalışmalara baktığımızda bunların beş madde halinde ele alındığını görmekteyiz.

1.1. Yolculuk maceralarının esas alındığı seyahatnâmeler

Bu eserler; yolculukta gezilip görülen yerleri, yaşananları okuyucu ile paylaşmak, eğlendirmek, meraklandırmak gibi sebeplerle kaleme alındığı gibi, bilgilendirmek amacıyla da yazılmıştır. Bu grup eserler arasında Muradî'nin Gazavât-ı Hayreddin Paşa'sı, Seydî Ali Reis'in Mir'âtü'l-Memâlik ve Erzurumlu Zihni'nin Hikâye-i Garîbesi ile Temeşvarlı Osman Ağa'nın hatıraları sayılabilir (Coşkun, 2007: 11).

1.2. Esaretnâmeler

Esaretnâmeler; sefaretnâmelerden önce Osmanlılar'ın farklı medeniyetler ile temaslarını ifade eden eserlerdir. Bilinen esaretnâmelerin bir kısmı mektup şeklinde kaleme alınmıştır. Bazıları seyahatnâme özelliği taşıyan bu mektuplar çoğunlukla dostlarına durumunu bildirme veya korsanların elinden kurtuluşunu sağlayacak olan fidyeyi istemek için yazılmıştır. Hüseyin ve Abdî adlı esirler tarafından kaleme alınmış iki mektup ki bunlardan Abdî'nin kaleme aldığı mektup kısmen bir seyahatnâme özelliği göstermektedir. Annesiyle birlikte korsanların eline esir düşen Abdî, mektubunu fidyeyi temin maksadıyla kardeşine hitaben yazmıştır. Bundan başka Cem Sultan'ın ölümünden yirmi yıl sonra günlük tarzında yazılan Vâkı'ât-ı Sultân Cem, Macuncuzade Mustafa'nın Sergüzeşt-i Esîr-i Malta, Yusuf Efendi'nin Makâle-i Zindancı Mahmud Kapudan Berây-ı Feth ü Zafer-i Keştî-i Maltiz-i La'îm Duzâh-mekin ve Temeşvarlı Osman Ağa'nın eserleri küçük bir macera romanı tarzında kaleme alınmıştır (Coşkun, 2007: 13-16).

1.3. Sergüzeşt-nâme ve Hasbihâl Türünde Yazılan Manzum Seyahatnâmeler

Bu türdeki manzum eserler şairin gagesini, hayatta ve özellikle gurbette çektiği sıkıntıları anlatmaktır. Sergüzeşt-nâme ve hasbihâl türünde yazılmış örnekler arasında yer alan en dikkat çeken yazar ve eserler şunlardır: Şeyhi-Harnâme, Cemâlî-Der-Beyân-i Meşakkat-i Sefer ü Zaruret ü Mülâzemet, İsmail Belîğ-Sergüzeşt-nâme-i Fakir-i be-Azimet-i Tokat, Mir Rıza İstolçevi-Sergüzeşt-i Fakir ü Hakir-i Pür-Taksir, Ahmed bin İbrahim Tokadî-Acâ'ibnâme-i Hindustân, İzzet Molla-Mihnet Keşan ve Bayburtlu Zihni-Sergüzeşt-nâme'sidir (Coşkun, 2007: 16-18).

1.4. Sefaretnâmeler

Osmanlı Devleti'nin diğer ülkelere gönderdiği elçilerin veya beraberlerinde bulunanlardan birinin elçilikleri sırasında gördükleri ve yaptıkları ile siyasi izlenimlerini veya müzakerelerini anlattıkları eserlerin genel adıdır (Pala, 2004: 394-395).

17. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan sefaretnâme yazma geleneği, 18. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin daha çok temasta bulunduğu Fransa, Rusya, Prusya (Almanya), Avusturya, İtalya, İspanya ve İran gibi devletlere gönderilen elçilerin yazdığı sefaretnâmeler, bu ülkelerle ilgili ayrıntılı bilgileri içerir. İbrahim Paşa'nın Viyana Sefaretnâmesi, Ahmet Dürrî Efendi'nin İran Sefaretnâmesi, Nişli Mehmet Ağa'nın Rusya Sefaretnâmesi, Mehmet Efendi'nin Lehistan Sefaretnâmesi, Hattî Mustafa Efendi'nin Nemçe Sefaretnâmesi, Ahmet Resmî Efendi'nin Viyana Sefaretnâmesi ve Prusya Sefaretnâmesi, Vasıf Efendi'nin İspanya Sefaretnâmesi, Ebubekir Ratib Efendi'nin Nemçe Sefaretnâmesi gibi kaynaklar, adı geçen ülkelerle ilgili bilgiler vermektedir. XVIII. yüzyılın sonlarıyla XIX. yüzyılın başlarında iki devlet arasındaki siyasî ilişkiler paralelinde Fransa'ya gönderilen Osmanlı sefirlerinin birbiri ardınca sefaretnâmeler yazdıkları görülür. Bunlar arasında Moralı Seyyid Ali Efendi'nin 1797, Amedî Mehmed Said Galib Efendi'nin 1802, Seyyid Abdürrahim Muhib Efendi'nin 1808-1811, Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'nin 1806'da oluşturduğu Fransa Sefaretnâmesi adlı eserler dönemin Fransa'sını, daha çok siyasî münasebetler çerçevesinde olmak üzere, değişik yönleriyle tanıtmaktadır. Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefaretnâmesi bu seyahatnâmeler arasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü hem sefaretnâme hem de seyahatnâme olarak izlenimlerini doyurucu bir şekilde aktarmıştır. Elçilik raporu şeklinde sunulan bu sefaretnâme, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin batılılaşma süreci için de bir program özelliği göstermektedir (Asiltürk, 2009: 924-928).

1.5. Hac Seyahatnâmeleri

Hac seyahatnâmelerine geçmeden önce bunların ortaya çıkmasında etken olan surre alaylarına kısaca değinmek gerekir. Arapça bir kelime olan surre "akçe kesesi, para çıkını, iâne (yardım)" demektir. Surre, Osmanlı padişahının her yıl hac mevsiminden önce, İstanbul'dan Mekke ve Medine'ye, oranın ileri gelenlerinden en yoksullarına kadar dağıtılmak üzere gönderdiği para ve hediyelerdir. Bunun için özel yapılan törenlere de "surre alayları" denmiştir. Hac için Mekke'ye giden kafilenin başkanına "Emîrül-Hacc" denmektedir. Mısır'ın, Sultan Selim (1512-1520) tarafından Osmanlı ülkesine katılmasına kadar Mısır Memlûkleriyle Osmanlı Padişahları, ayrı ayrı Emîrül-Hacc tayin ederlerdi. Mısır Emîrül-Hacc Kahire hacılarını, Osmanlı Emîrül-Hacc'ı da İstanbul hacılarını Şam yoluyla Mekke'ye götürmüştür. Osmanlı hilafetinde bu memuriyet, sonraları

"Surre Eminliği"ne dönüştürülmüştür. Surre Emîni, doğruluk ve dindarlıkla tanınmış yüksek rütbeli, sivil, asker veya ilmiye sınıfından birisi olurdu. Surre alayı ile İstanbul'dan yola çıkar, hac kervanını güven içinde götürüp getirir, Mekke ve Medine'de para ve hediye emanetlerini ilgililere dağıtır, hac süresince güvenliği sağlar ve İstanbul'a dönerdi. Haremeyn'e surre gönderilmesi Abbasiler (750-1258) zamanında başlamış; Fatimiler, Eyyubiler ve Osmanlılar bu görevi devam ettirmişlerdir. 1917 yılından sonra surre gönderilmesine son verilmiştir (Atalar, 1992: 121-127).

“Hâdimü'l-Haremeyn” unvanını alan Osmanlı sultanları için hac kervanlarının yıllık düzenlenmesi ve devamının sağlanması bundan sonra daha bir önemli hâle gelmiştir. Bu kervanlarda yer alan hacı adayları genellikle sekiz aydan fazla süren yolculuk izlenimlerini anlattıkları eserler kaleme almışlardır. Bu seyahatnâmeler; İstanbul'dan Mekke'ye uzanan geniş bir coğrafya üzerindeki yerleşim yerleri ve gelişimleri ile ilgili dolaylı fakat önemli bilgiler içermektedir. Aynı zamanda yazarın düşünce dünyası, inançları, eğitimleri ve dilleri hakkında bilgilere ulaşmak da mümkündür (Coşkun, 2002: 3).

Hac seyahatnâmesi olarak ifade edilen bu eserler, çoğunlukla hac kervanının güzergâhı(menazil) ve haccın edası (menasik) ile ilgili bilgiler vermiştir. Hac seyahatnâmelerinin ilk örneği, 15. yüzyılda Ahmed Fakih'in yazdığı Kitâbü Evsâf-ı Mesâcid-i Şerîfe adlı eserdir. 16. yüzyıl şairlerinden Fevri, hac yolculuğu izlenimlerini arkadaşı Âşık Çelebi'ye yazdığı bir mektupla anlatmıştır. Hac seyahatnâmeleri içinde en edebi olanı Nâbî'nin 1712'de yazdığı Tuhfetü'l-Haremeyn adlı, manzum-mensur karışık, nesir ağırlıklı eseridir. Şair, bu kitabında İstanbul'dan yola çıktıktan sonra Urfa'ya kadar uğradıkları menzilleri, Halep, Şam ve Kudüs üzerinden yaptığı hac yolculuğunun hatıralarını anlatmakta, hac tasvirlerine yer vermektedir(Coşkun, 2007: 20). Bosnalı Hacı Yusuf'un Seyahatnâmesi menâzil tarzında yazılmış bir hac seyahatnâmesidir.

2. Hacı Yusuf Livnjak ve Seyahatnâmesi

Tezkirelerde ismine rastlanmayan Hacı Yusuf'un hayatı hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır. Yazarla ilgili biyografik bilgileri kendi eseri olan seyahatnâmeden öğrenmekteyiz. Eserinden babasının adının Muhammed olduğunu, Livno³ kasabasında doğduğunu ve Lala Paşa Camisinde müezzinlik yaptığını öğreniyoruz. Hac yolculuğuna 1615 yılında çıktığı⁴ ve yine kendisinin verdiği bazı bilgilerden 1647 yılında halen hayatta olduğu tahmin edilmektedir. Bu durumda Hacı Yusuf'un

³ Bosna Hersek'in batısında eski bir Osmanlı kasabasıdır. Günümüzde Bosna-Hersek'in Hırvat-Müslüman Federasyonu bölgesinde yer alan Livno'nun nüfusunun % 13'ünü müslümanlar, % 76'sını Hırvatlar ve % 7,8'ini Sırlar oluşturmaktadır.

⁴“sene erba'a ve 'ışrın ve elf tÂrîoinde mÂh-ı cemÂdi'l-evvelinüñ yigirmiikinci gün mÂh-ı oazirÂn ya'ni lipÂn ayınıñ üokuzuncu günü idi” (Enver Kadiç Kroniği, III/176).

16. yüzyılın sonlarına doğru dünyaya geldiği kuvvetle muhtemeldir. Yine burada yer alan bilgilere göre Cüce Cafer Ağa isimli bir zatın Duvno nahiyesinde Zupon Potok adlı yerde kendi adına yaptırdığı camiye Hacı Yusuf müezzin, abisi ise imam olmuştur. Buna ek olarak Hacı Yusuf ticaretle uğraşmış, biriktirdiği onsekizbin akçe ile abileri Hacı Ömer ve Hacı Hasan ile hacca gitmiştir (Mujezinovic, 1974: 439-442).

Bosna müslümanlarının ortaya koyduğu zengin edebiyat mirası içinde Bosna'dan Mekke'ye kadar yapılan hac ziyaretleri ile ilgili seyahatnâmeler yer almaktadır.⁵ Bunlar arasında en önemlisi Hacı Yusuf Livnjak'ın yazdığı hac seyahatnâmesidir. Boşnakların en önemli edebiyatçılarından biri olan Hazım Şabanoviç bu seyahatnâme hakkında: “Bu eserlerin en eskisi ve belki de en önemlisi h.1024 (m.1615) yılında Livnolu Muhammed oğlu Hacı Yusuf tarafından yazılmıştır”⁶ demektedir. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde iki nüshası bulunan seyahatnâmenin orijinal nüshası korunamamıştır. Çalışmamızı hazırlarken Kadiç Kroniği'nde yer alan nüshadan faydalandık. Seyahatnâme; Bosna-Hersek'te bulunan Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Türkçe yazmalar bölümünde, R-7013 numarasıyla kayıtlı olan Kadiç Kroniği III. ciltte yer almaktadır. Toplam 38 sayfadan oluşan eser talik hatla yazılmıştır. Diğer nüsha Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi kataloğunun 11. cildinde R-7329 olarak kayıtlı bir mecmua içinde yer almaktadır. Her iki nüshayı istinsah eden Enver Kadiç'tir. Seyahatnâme ile ilgili Mehmet Müjezinovic kapsamlı bir çalışma yapmıştır.

⁵ En eski seyahatnâme olarak bilinen Hacı Yusuf'un seyahatnâmesi dışında bildiğimiz ve hepsi Türkçe yazılan diğer seyahatnâmeler şunlardır:

-Yazarı bilinmeyen seyahatname 1733 yılında Bosna'nın Foça şehrinden başlayan hac ziyaretini anlatmaktadır. Manzum tarzda yazılmıştır. Eserin orijinali Yugoslavya Postası'nda verilen bilgiye göre Saraybosna'da Osman A. Sokoloviç'in özel koleksiyonunda yer almaktadır.

-Yazarları bilinmeyen iki Travnikli hacının yazdığı seyahatnâmedir. Birinin yazılış tarihi 1740 ve diğerinin tarihi bilinmemektedir. Fakat 18. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir.

-Boşnak Hacı Mustafa Muhlis'in manzum olarak yazdığı Delflü'l-Menâhil ve Mürşidü'l-Merahil adlı seyahatnâmesidir. Seyahatnâmenin orijinal nüshası Zagreb'teki Yugoslavya Bilim ve Sanat Akademisi'nde bulunmaktadır. Ayrıca eserin üç kopyası olduğu da bilinmektedir (Mujezinovic, 1974: 439). Bu seyahatnâme ile ilgili Menderes Coşkun'un “Bosnalı Muhlis'in Manzum Seyahatnâmesi” adlı bir çalışması bulunmaktadır.

-Bir diğeri Bosanski Novolu Hacı Mustafa'nın 1766 yılında yazdığı hac seyahatnâmesidir. Yaklaşık iki sayfadan oluşmakta ve ziyaret ettiği yerler ile konaklar arasındaki mesafeleri belirtmiştir. Bu seyahatnâme ile ilgili Tayib Okıç bir çalışma yapmış ve eserin orijinal nüshasının Osman A. Sokoloviç'in özel koleksiyonunda bulunduğunu belirtmiştir.

-Seyahatnâmelere biri de Hacı Mehmed Pruşçak'ın 1767 yılında yazmış olduğu hac seyahatnâmesidir. Eserin nerede olduğu bilinmemektedir.

- Bir başka seyahatnâme ise Gradaçaçlı Hacı Ahmet Müftiç'in 1883 yılında yazdığı hac seyahatnamesidir. Eserin orijinal nüshası Zagreb'teki Yugoslavya Bilim ve Sanat Akademisi'nde bulunmaktadır (Mujezinovic, 1974: 439).

⁶ Bir rivayete göre bu seyahatnâmenin orijinal nüshası Kadı Bukavica tarafından dönemin Avusturya-Macaristan yönetimi memurlarından Abalberu Shek'e hediye edilmiştir. Diğer bir rivayete göre orijinal nüsha meşhur tarihçilerden ve Saraybosna Devlet Bankası müdürü Aleksandra Poljanic'in özel koleksiyonunda yer almaktadır. Mujezinovic'e göre “muhtemelen ikinci rivayet gerçeği yansıtır.” (Mujezinovic, 1974: 439).

Müjezinovic çalışmasında Hacı Yusuf hakkında bilgi verdikten sonra Türkçe yazılan seyahatnâmeyi Boşnakça'ya çevirmiştir.

Hacı Yusuf'un Hac Yolculuğu

Hacı Yusuf Mekke yolculuğuna Cuma günü Cemaziyelevvelin 22. günü 1024 (20 Haziran 1615) tarihinde başlamıştır. Eserinde konakladıkları yerleri seyahat sırasında uğradıkları mekânları ve ziyaret ettikleri tüm evliya ve türbelerini kaydedeceğini belirtmiş ve eserini de bu şekilde yazmıştır.⁷

Hacı Yusuf evden çıktığı andan başlayarak Mekke'ye giderken geçeceği güzergâh üzerinde bulunan bütün yerleri detaylıca kaydetmiştir. Zupon Potok (Duvno)⁸, Prozor (Rama)⁹ ve Dusina¹⁰ üzerinden Saraybosna'ya gelmişler. Burada bir süre konakladıktan sonra İstanbul yolunu takip ederek Praça¹¹, Gorajde¹², Çayniçe¹³, Pljevlja¹⁴ ve Sjenica¹⁵ üzerinden Dubrovnik'e¹⁶, oradan da Yeni Pazar'a (Novi Pazar)¹⁷ geçip, Rogozna¹⁸, Mitroviça¹⁹, Priştine²⁰, Kosova²¹ ve İstanbul'a ulaşmışlardır. İstanbul'a kadar karayolu tercih edilmiştir. Sonra gemiyle İskenderiye²²'ye gelen Hacı Yusuf ve arkadaşları gemiyle seyahatlerine devam etmiş ve yolculuk esnasında geçilen Marmara, Ege, Akdeniz ve burada bulunan ada ve yarımadalar için ayrıntılı bilgiler vermiştir. İskenderiye'den ayrıldıktan sonra Nil nehri üzerindeki Reşid limanına ulaşmışlardır. Daha sonra nehri geçerek Kahire²³'ye, oradan Süveyş'e yine buradan, bir gemiye binerek Hint deryası diye

⁷ “Evvelâ üonauları yazmaü murâd idünüb ve öayâtda olan evliyâ-i kirâm ve âulehâ-i ‘iôâmiñ mübârek ellerin öpüb du'â-i öayrilarile muâtenim (Kronik, c.3, s. 176) olmak niyet üzere (Kronik, c.3, s. 177).

⁸ Bosna Hersek'te Hersek bölgesinin kuzeyinde yer alan şehirdir. 1945 yılına kadar Duvno olan şehrin adı günümüzde Tomislavgrad'dır.

⁹ Prozor ilçesi Hersek-Neretva Kantonun kuzey kesiminde yer almaktadır.

¹⁰ Günümüzde Bosna Hersek Federasyonu içinde Fojinica belediyesine bağlı bir köydür.

¹¹ Praça nehri kenarında bulunan belediye dir. Saraybosna'ya 35 km uzaklıkta bulunmaktadır.

¹² Gorajde Bosna Hersek'in doğu kesiminde yer alan önemli şehirlerden biridir.

¹³ Bosna Hersek'in uzak doğusunda Karadağ sınırında bulunan şehir günümüzde Sırp Cumhuriyeti içinde yer almaktadır.

¹⁴ Pljevlje Sırbistan ve Bosna Hersek sınırında, Karadağ'ın kuzeyinde bir şehirdir.

¹⁵ Sırbistan'da Sancak bölgesinde bulunan bir şehirdir.

¹⁶ Dubrovnik, Hırvatistan Cumhuriyeti'nin Dalmaçya sahillerinde tarihî bir liman şehridir.

¹⁷ Sırbistan'da yer alan Sancak bölgesinin merkezi olan tarihi bir şehirdir.

¹⁸ Rogozna güneybatı Sırbistan'ın 12 km güneydoğusundaki Novi Pazar'ın bulunduğu dağdır.

¹⁹ Günümüzde Kosova'nın kuzeyinde bir şehir ve belediye merkezidir.

²⁰ Günümüzde Kosova Cumhuriyetinin başkenti ve en büyük şehridir.

²¹ Kosova Balkanlar'da, Sırbistan, Karadağ, Makedonya Cumhuriyeti ve Arnavutluk devletlerine sınırdır ve 2008 de bağımsız olmuştur.

²² Mısır'ın ikinci büyük şehri ve en önemli limanıdır.

²³ Mısır'ın başşehridir.

adlandırdığı Kızıldeniz üzerinden Cidde²⁴'ye, iki gün sonra da Mekke'ye ulaşmışlardır. Hacdən dönerken karayolu ile Kahire'ye, sonra gemiyle İskenderiye'den Selanik'e gelerek tekrar karayolu ile Üsküp²⁵ ve Saraybosna buradan ise Duvno'ya ulaşan Hacı Yusuf hac yolculuğunu tamamlamıştır.

Hacı Yusuf, yolculuk esnasında gördüğü yerler ve orada bulunan tarihi eserleri gerçekçi bir anlatımla kaydetmiş, ayrıntılı tasvirler yapmış, zaman zaman da karşılaştırmalarda bulunmuştur. Mesela Sakız adasındaki muhteşem kaleyi tarif ederken “göğe uzanan” burçlarıyla Peçuy²⁶ kalesine²⁷, güzelliği ile ün salmış Rodosçuk adasında bulunan bir kaleyi de Travnik²⁸'te bulunan Lonçariça kalesine benzetmiştir.²⁹ Adalar hakkında ayrıntılı bilgiler sunarken gitmediği yerleri denizcilerden aldığı bilgiler doğrultusunda anlatmayı tercih etmiş, özellikle Kahire ve İskenderiye hakkında tarih kitaplarında okuduğu bilgilere yer vermiştir. Kâbe ile ilk karşılaşmasını yazdığı bir şiirle anlatmış, şiirin edebî yönü için endişelerini dile getirerek müsamaha ile bakılmasını istemiştir. Mekke ile ilgili detaylı bilgiler verirken Harem'de bulunan kapıları tek tek belirterek üzerindeki yazıları eserine kaydetmiştir.

Hacı Yusuf tam bir hacı görüntüsü sergilemektedir. Öyle ki yolculuğu sırasında birçok tarihî simanın, âlimin ve şeyhin mezarlarını ziyaret etmiş, bunlarla alakalı menkıbelere yer vermiştir. Ayrıca bu yolculuk esnasında dönemin ileri gelen âlim ve idarecilerini de ziyaret edip ellerini öptükten sonra hayır dualarını aldığı belirtilmiştir.³⁰

Yine seyahatnâmede dikkat çeken hadiselerden biri Hacı Yusuf, tarih ve ayları belirtirken sadece hicri takvimi kullanmamış; halk arasında kullanılan ay isimlerine yer vermiştir. Hatta seyahatnâmenin bazı yerlerinde sadece bu isimleri kullanmıştır.³¹

²⁴ Suudi Arabistan'ın Kızıldeniz kıyısında önemli bir liman şehridir.

²⁵ Makedonya Cumhuriyeti'nin başşehridir.

²⁶ Macaristan'da Pècs şehrinin Osmanlı dönemindeki adıdır.

²⁷ “Andan geçib Saúız demekle ma'ryf ve meşhÿr bir aêa içinde zibÀ ve ra'nÀ úal'adur. Peçu'ya beñzer. Duvarı ve binÀsı gökyüzüne çıúmuşdur (Kronik, c.3, s.181).

²⁸ Bosna Hersek'te tarihi bir şehirdir.

²⁹ Aêa kenÀrında bir úal'a içinde Rodoscuú adlı bir şehirdir nice yerlerde mÀnendi youúdur. Cümle şehri duvar ióÀta eylemişdür. Sekiz cum'ası otuz maóalle mescidi vardur evleri óiãÀra beñzer ve bir büyük úulesi vardur Lonçarik (Loncarica) úulesine beñzer (Kronik, c.3, s. 181).

³⁰ Óudâyı bí-zevÀle áad hezAr şükürler olsun ki bu óa'if ve nÀðif ve günÀhkÀr úulcazına ol sulúÀnlaruñ mübÀrek merúad-ı şeriflerine yüz sürmek müyesser eyledi. Andan ãoñra Altıparmak EfêÀl Óaoretlerine varub ve dest-i şeriflerine pÿs idüb ve ðayır du'Àsın recÀ idüb (Kronik, c.3, s. 209).

³¹ erba'a ve 'ısrın ve elf tÀriðinde mÀh-cemÀdü'l- evvelinüñ yigirmiikinci günü ki mÀh-ı óÀzirÀn ya'ni lipan ayınıñ úouuzuncu günü idi (Kronik, c. 3, s.208).

Türkçe yazılan seyahatnâme sade bir dille ve özenle yazılmıştır. Hacı Yusuf'un seyahatnâmesi 17. yüzyıl başlarında yazılmış olmasına rağmen dil ve üslûp açısından yer yer Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini gösterir. Arapça ve Farsça kelimelerle bu dillere özgü tamlama ve yapı inceliklerine yer verildiği görülmektedir. Örneğin: *Fe-emma*, *eyne yâ men*, *keennehÿ*, *lima şeribeleh* gibi. Zaman zaman halk arasındaki söyleyiş şekillerini kullanmıştır. Örneğin: *İliman*, *kulcaz*, *inar* (nar) gibi. Hacı Yusuf'un Seyahatnâmesi'nde Eski Anadolu Türkçesi izlerini taşıyan eklerin yanısıra bugün kullanılmayan (arkaik) kelimelere de rastlamaktayız. Örneğin: *irgürmek*, *kangı*, *kanda*, *katı*, *konşu*, gibi.

Seyahatnâme sade ve akıcı bir üslupla yazılmıştır. Seyahatnâme üzerinde bir çalışma yapan Mehmet Mujezinovic'e göre "yine de eserde kullanılan ifade tarzı yazarın Türkçeyi ana dili gibi kullanmadığını göstermektedir." (Mujezinovic, 1974: 439-442) demektedir.

Sonuç olarak; tam bir hacı görüntüsü segileyen Hacı Yusuf, yolculuğuna hayır dualarla başlayarak seyahati sırasında konakladıkları yerleri, ziyaret edilen evliyaları ve türbeleri kaydedeceğini belirterek, eserini bu şekilde yazmıştır. Ayrıca yolculuğu sırasında dönemin ileri gelen âlimlerini, idarecilerini ziyaret etmiş onların hayır dualarını almıştır. Hacı Yusuf, yolculuk esnasında gördüğü yerler ve orada bulunan tarihi eserleri gerçekçi bir anlatımla kaydetmiş, ayrıntılı tasvirler yapmış, zaman zaman da karşılaştırmalarda bulunmuştur.

Hacı Yusuf haccın edası ile ilgili doğrudan bilgilere yer vermemiştir. Fakat Mekke çevresinde, Kâbe'nin içindeki dua mahallerini ve diğer ziyaret edilebilecek mekânları detaylıca anlatmıştır.

17. yüzyıl başlarında yazılan seyahatnâme Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermektedir. Yazar, Eski Anadolu Türkçesi izleri taşıyan eklerin yanısıra bugün kullanılmayan arkaik kelimelere yer vermiştir. Arapça ve Farsça kelimeler ile bu dile özgü tamlama ve yapı incelikleri sıklıkla kullanmıştır. Zaman zaman halk arasında kullanılan kelimelere rastlanmaktadır. Yine seyahatnâmede dikkat çeken hususlardan biri Hacı Yusuf'un tarih ve ayları belirtirken sadece hicri takvimi kullanmayarak; halk arasında kullanılan ay isimlerine yer vermiş olmasıdır.

Osmanlı Devleti'nin bölgeye gelmesinden sonra Müslüman olan Boşnaklar, Osmanlı kültür çevresine girdikten sonra Türkçe eser vermeye başlamışlardır. 15. yüzyıldan itibaren şiir ve nesir dalında birçok ünlü isim yetiştiren Boşnaklar'ın bu edebî ürünleri arasında seyahatnâmeler de yer alır. Çalışmamızda ele aldığımız Hacı Yusuf seyahatnâmesi kendi türü içinde Bosna'da yazılmış en eski seyahatnâmedir. Yazarın ana dili Türkçe olmamasına rağmen seyahatname; sade, akıcı ve anlaşılır bir üslupla yazılmıştır.

HACI YUSUF SEYAHATNÂMESİ'NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ³²

[176]

Elḥamdülillāhi'llezī ekrabenī ile'l-mescidi'l-Muḥammedī ve evşalenī bi-luṭfihī ilā kıbleti'l-aḥmedī evşalenī fī ziyāret-i ḳubūri evliyāi'llāhi'l-kāmiline'l-mükemmelīne hüm ehlü'l-lāhi ve ḥalīfet-i Rasūlil'lāhi ve'ş-şalātü ve't-teslīmü ḳile fī ḥaḳḳihī levlāke ve evlādihi'llezine hüm nebteḥatü'l-emlāku ve etbā'ihī'l-lezine hüm yefrahūne bisti'māli's-sivāki emmā ba'dü ūşekeran Ḥudā-yı Te'ālā bu 'abd-i za'if ve naḥīfū'l-muḥtāc ilā raḥmetin rabbihī'l-laṭif el-Ḥāc Yūsuf bin Muḥammed sākin ḳaşaba-i Zupan Potok (Župon Potok) sene erba'a ve 'iştirin ve elf tārīhinde mäh-ı cumādü'l-evvelinün yigirmi ikinci gün mäh-ı ḥazirān ya'ni lipān ayınun ṭokuzuncu günü idi. Mübārek cum'a günü cum'a namāzından ūşöıra Beytullāh-ı ūşerīfe nīk-sā'atle 'azīmet ve yüz sürmek niyyetiyle faḳīr-ḥānemizden Ḥācī 'Ömer ve Ḥācī Ḥasan birāderlerimiz ile ḳalḳub bunca yārān şafā ile ol gice 'izzetlü Şir Merdzāde Ḥüseyin sipāhinün çayırında ḳonub cümlemizi ni'met-i firāvān ile tena'um idüb Ḥaḳ Te'ālā ni'met ü devletini 'izz u rif'atini günden güne ziyāde idüb murādāt-ı dünyevī ve maḳşūdāt-ı 'uḥrevī ile beher-mend eyleye āmin yā mu'in.

Öyle olsa bu ḥaḳīr daḥi ḳonduḡımız yerleri ve gördüḡümüz maḳāmları yazmaḡa ūşürü' idüb ve daḥi ba'zı evliyā-i kirām mezār-ı ūşerīflerin ziyāret ve rüḥ-ı pür-fütüḥlarından istimdād-ı ḥālet idüb ve pādişāh-ı heft iḳlīm ḥazretlerinün 'ömr-i ūşerīfleri ebedī ve ḥaşmet-i münīfleri sermedī olmasın du'āsına sa'y itmek Ḥaḳ Te'ālā pādişāhımızun vüçüd-ı ūşerīflerin pirlige yetiştürüb dünyevī ve 'uḥrevī murādın ḥāşıl eyleye ve dūşmānların ḥor ve ḥaḳīr eyleye āmin yā Mu'in.

Evvelā ḳonaḳları yazmaḳ murād idünüb ve ḥayātında olan evliyā-i kirām ve ūşulehā-i 'izāmuñ mübārek ellerin öpüb du'ā-i ḥayırlarile muḡtenim [177] olmaḳ niyet üzre ve niyet-i mezbūr üzere yarındaşı Ḥüseyin sipāhinün çayırında 'azīmet idüb Rama'da Efendilerimiz Ca'fer Begün ve İbrahim Begün yanlarında ve ḳaşabalarında rüḥumuz "eyne yā men" sipāhīde ḳonub bizi ḡāyetle ḥoş dutub andan ūşöıra pazar günü Prozor'da ḳarındaşımız el-Ḥācī Oşmān'ın çayırında ḳonub ve pazārtesi anda olub andan ūşöıra salı günü Dusine'ye varduk. Andan ūşöıra salı günü Sarāy şehrine dāḥil olduk ve üç gün anda oturak eyledük. Andan cum'a ertesini andan ḳalḳub ḳaşaba-ı Praçe'ye varduk. Ol gice cumād-i āḥir ayını anda gördük. Andan ūşöıra Çayniçe ḳaşabasına varduk. Güzel ve ma'mūr ḳaşabacıḳdur ve Praçe ile Çayniçe aralarında Gorajde dirler bir ḳaşaba olub önünde Drina adlu 'azīm ūşu aḳar. Çayniçe'den Ṭaşluca'ya varduk. Ol daḥi güzel ve ma'mūr ḳaşabadur. Çarşuda

³² Hacı Yusuf Seyahatnâmesi, Enver Kadiç Kroniği III. Cilt, 176-213 sayfaları arasında yer almaktadır.

zibā cāmi'-i şerīfi vardır. İçinde gāyet ra'nā beş dāne muşhaf-ı şerīf vardır. Cāmi' önünde 'azīm mermer direkleri ve güzel şādırvānı vardır.

Andan soñra Priyepola varduk. Altında Lim adlu büyük şuyu akar. Andan soñra Sinice'ye varduk. Andan soñra Yeñipazar'a geldük. Güzel kaşabadur. Ruğozana didikleri 'azīm yayla yanındadır. İbrehe (İbar) adlu 'azīm şu altından akar. Andan soñra Mitrovice'ye varduk yanında bir 'azīm bayır üstünde Zeveçay adlu bir al'acık yapılmışdur.

Andan soñra Priřtine'ye varduk. Ğāyetü'l-gāye güzel ve ma'mur kaşabadur ve bir gün otura eyledük. Altında Kumova adlu 'azīm bir nāhiyesi vardır. İçinde Lab adlu bir 'azīm şu akar. Üzerinde merhūm Sulan Murād'uñ güzel ve büyük köprüsü yapılmışdur. Andan soñra Pasyane dirler bir nāhiyedür. Andan kır zirā' yassı ve seksen zirā' uzunluğu bir hān içinde yatduk. Andan soñra aratađ'ı (aradađ) geub Preřeva didikleri nāhiyeyi ařub Nađorii dirler bir köyde onduk. Üsküb ve açanik didikleri sađ cānibinde ve Üsküb yanında alkandelen didikleri 'azīm [178] yayla ıra yerden görünür. Andan arye-i İstircin geub Konupilici didikleri köye onduk. İçinde Etmekizāde Mehmed Pāřa bir hān yapmış yüz zirā' uzunluğu ve otuz zirā' yaşlılığı vardır. Bāđ ve bāđçeli büyük köydür. Andan soñra Eğri Dereleri Deveyađraz'ı geub Köstendil nām şehre varduk. Güzel yerdür ve gāyet ışşı ılıcaları vardır. avu haşlanurmış ve cum'a günü anda otura eyledük ve cum'a namāzını anda ılduk.

Andan Dupuniçe'ye varduk. Güzel kaşabacıdur. Mübālađa bāđ ve bāđçesi vardır. Beş cum'a cāmi' vardır. Andan Samokov'a varduk. Ol dağı güzel kaşabacıdur. Andan Köstence'ye varduk. aşabacıdur. İki büyük hānı vardır. Andan Tatarpazarcığa varduk. Ğāyetle ma'mūr ve güzel kaşabadur. İçinde bir urşunlu hānı vardır. Yüztosan endāze uzunluğu anı ölçdük. Ol hānın yüz dāne ocağın şayduk ve içinde iki yüz dāne 'azīm avası vardır. Hān hāvlusunda hūcreler bī-nihāyedür. Hāvlunuñ ortasında güzel şādırvānı vardır. aşaba altında Meriç adlu 'azīm şu akar. Andan Filibe'ye varduk. Ğāyet güzel ve ma'mūr şehirdür. İçinde eski merhūm Sulan Murād'uñ güzel cāmi'i vardır. Andan mā'adā on iki cāmi' kır maħalle mescidi vardır ve büyük bezistānı vardır ve güzel hānları vardır ve beş yüz akçelük mollāası oturur ve medreseleri ve 'imāreti vardır. Büyük arşısı vardır. Köprübaşında biz ondığımız hān yüz endāze uzunluğu vardır ve kurşunla örtülüdür ve yanında devletlü pādiřāhımızuñ gāyetü'l-gāye büyük ve uzun ahurları vardır. Ta'bir olunamaz.

Andan ayalıya varduk. Yanında merhūm Hāsan Pāřānuñ 'azīm orusu vardır. Andan Uzuncaovaya varduk. Ğāyet [179] güzel cāmi'si ve hānı vardır. Bunca dükkānlar ve 'imāretler ve

medrese cümlesi bir duvara alınmışdır al'a-mial olmudur. Cmi'-i erif iinde nice nice altun op andller ve daı nice nice alısı vardır. Mnaa ve mzeyyen cmi'dr ve yzseksen endzel hanı vardır. Andan ora armanlu adlu bir aabacıa varduk. nnde badan baa mnaa cmi'-i erifi vardır. İinde daı z-ıymet be dne muaf-ı erif vardır. Dimek isterler ki yigirmibin fılori kmil hemn cmi' arcı olmu ana yakın be altı av ky vardır. aremn ortasında gzel adrvnı var. Yanında yzseksendrt endzelk hanı vardır ve yaıı kır dne zir'dur altmısekiz dne 'azm a direkleri vardır ve ortasında gyetle byk ve yksek ubbesi vardır. Boylaı kır endzedr elli iki dne ocaı vardır ve gzel kprs vardır. Andan Kprl nm aabacıa varub atı ra'n cmi' ve 'imreti vardır ve yzelli endzelk hanı vardır. İinde altmı dne a direkleri vardır. Yanında Meri adlu u aar ve ikiyzaltmı endzelk kprs vardır. Andan ora Edirne'ye varub gyet byk erif ehirdr. Yanında glib bi endzeden ziyde kprs vardır. Merm Sulan Selm'n Selmiye cmi'i vardır. Gzellikte b-nazrdr  erefeli  minresi vardır. Drdnc minreyi 'imret ediyorlardı. ar (acı Ysuf) bir minreye ıdıumuzda ikiyzelli dne basamak ayduk. Cmi'-i erifn ortasında b-nazr adrvnı vardır. ehr iinde Etmekizade ihd eyledi hanın aranı atı ndirdr ta'bri mualdr. Andan afa'ya varduk ol daı gzel aabacıdur. Yzoksan endzel uzun hanı vardır ve kır endzelk yalık vardır. Bunca ocaı vardır. Her ocaına 'imretinden birer a urba ıar. İbrhm n birderi Muhammed Pnın vafıdır. [180] Gzel 'imret ve bunca hcreler ve cmi'-i erif ve bunca dkkn cmlesi urun altına alınmıdur. Cmi' iinde ıymete gelmez be altı muaf-ı erif vardır. Andan Buraz didikleri aabaya varub 'imretinn ocalarında urbası ıar. adrvnı ve hanı vardır. Andan orlu'ya varduk. Ol daı hem-cinn zb aabacıdur. Andan ora Silivri'ye varduk. Ol daı hem cinn gzel aabacıdur. Dery kenrındadır bir aylı gemisi var idi. Bu zıkr olunan bu cevmi'-i erifelerde olan muaf-ı erifler drder beer yz fıloriye alınmıdur dey takrr ve ta'br eylediler. Andan ora Byk ekmece'ye varduk. Ol daı gzel aabacıdur. Derya kenrındadır. Be yz endzelk uzun kprs vardır. Andan Kyk ekmece'ye varub ol daı dery kenrındadır ve İslmbol'a yakındır. Andan ora nk s'atle ehr-i İslmbol'a cum'a ertes gn dil olduk. ehr-i İslmbol'n evfın ve gzelln sylesem ne dil ile taarrura ne kalem ile tarre bildr. -ı kelm anda bir a seyr  af idb Receb'n ikinci ehrenbede (aramba) uluk vatinde onumuz ve Ka'be yoldaımız el-c t'ndan merm olub dr-ı fendan dr-ı beaya rılet eylediler. Andan ora Reg'ib namzın ılub birderimiz c 'mer ile c Ca'fer'n gemisine girib mbrek Receb'l-mreccbede drdnc gn mbrek cum'a-i erif ılub nk s'atle Mır cniblerine 'azmet ve revne olundu. Yarındası Boaz ırın geb Gelibolu'ya vardu. Ma'rf ve gzel aabacıdur. Evvela evliya-i kirmnden Yazıcı oulları dimekle mezkr Amed ve Memed

Efendi Rahîmehümlâhü Te‘âlâ rahmeten vâsi‘aten –burada medfûndur- merhûm Mehmed Efendi ‘‘Muhammediye’’ şâhibi, Ahmed laqâbı Bicân Efendi ‘‘Envârü’l-‘Âşîkîn’’ nâm kitâblar şâhibi zamânlarında ikisi bile mümtâz ‘âlim idiler. Nice nice kerâmetleri ve hilâf-ı ‘adet hâlleri zâhir ehl-i tevhîd mâbeyninde ‘irfânları beyân ve bâhir idi. Andan sonra Bababurun dirler bir bayırdur. Küffâr gemileri anda gizlenürmüş, Selânik yolu anda çıkar. Andan Bâğçe aşası (ada) dirler bir iki kuledür ve bâğ ve bâğçesi çokdur. [181] Andan geçüb Saķız dimekle ma‘rûf ve meşhûr bir aŗa içinde zibâ ve ra‘nâ qal‘adur Peçu‘ya beñzer. **Duvarı ve binâsı gökyüzüne çıkmışdur.** Anuñ yanından geçüb andan Koyun aşası yanından **geçüb ol dağı ‘azîm atadur.** İçinde köy **gene çokdur.** Andan sonra Şıgır aşası Alaman tağları (dağ) kenârıyla geçüb Şuşam atalarına ekşer eyyâmlarda Maltalı anda bu şuya girürmüş. Ba‘dehû Rodos dirler bir ‘azîm ve büyük atadur. Aŗa kenârında bir qal‘a içinde Rodoscuq adlu bir şehirdür nice yerlerde mânendi yokdur. Cümle şehri duvar ihâta eylemişdür. Sekiz cum‘ası otuz maħalle mescidi vardur. Evleri hişâra beñzer ve bir büyük kulesi vardur. Lonçarik (Loncarica) kulesine beñzer (Lonçarik kule Travnik qal‘asındadır) sekiz yüz topu vardur içinde pâşası oturur bir kaç biñ hânesi vardur etrafında atada üçyüz altmış köy vardur. Aŗanuñ etrafı yüz mil yer imiş üzümü ve inciri ve inarı (nar) vardur ki **degme yerde öyle çok meyvesi yokdur.** Biz‘zât merhûm Sulţan Süleymân feth eylemişdür. Toķuz ay toķuz gün ve toķuz sâ‘at topla dövmişdür. Anda gelüb deryâ qapudânı Hâlîl Pâşâ‘yı ‘azîm donanma ve ‘asker ile bulduq. Seksen dâne büyük qatırgası küçük gemilerinden mâ‘adâ mevcûd olub ve İslâmbol‘dan Rodoscuğa tamâm yediyüz mil yer imiş ve anda şehir kenârında Velî Dede dimekle ma‘rûf ve meşhûr medfûn olub feth-i qarîb zamânında şehîd olmuşdur. Hâlâ Rodos‘ta ve etraf-ı ‘âlem halkı rûh-ı şerîflerinden meded alub nice nice murâdları hâşıl ve bunca niyetlere vâsıl olurlar. Hattâ evvel diyârın keştebânları mezkûr Velî Dedeye bir nesne nezr itmeyince sefer itmezler ve meşhûr Murâd Re‘îs anda medfûndur ve ‘azîm ziyâretgâhdur. Mezâr-ı şerîfleri ma‘lûmdur ve merhûm ‘Abdürrezzâk-ı efdal meşhûri ziyâret olub yanında oğlu ve bir pâşada medfûndur. Cum‘a ertesi günü ziyâret günüdür ve murâd yeridür. Andan sonra Dânyâl peygamber (a.s.) merhûmu ziyâret eyledük -tekrâr Rodos‘a vardığımızda seyr eyledük- şehir ve qal‘a etrafında yakın biñ kule yapmışlardır. Birbirine yakındur ammâ şehir içinde şâh-nişinler nâdirü‘l- vukû‘dur. Etrafında yedi dâne hendek-i ‘azîm vardur. [182] Hikâyet eylediler yedi kat zindân vardur ve merhûm Sulţan Süleymân‘uñ câmi‘i yanında ‘imâreti vardur. Hişârın altı qapusu vardur. Andan Mışr İskenderiyesi‘ne varub mezkûr ‘Abdürrezzâk Efendi ve Dânyâl ‘aleyhisselâm İskenderiye‘de medfûndur. Cümleden geçüb Şeyh Kemâleddin İbnü‘l-Himâm Hâzretleri Qureyş tâ‘ifesindendir. ‘Ömr-i ‘azîzlerini tahsil-i ‘ilimde geçürüb Şâfi‘ül-mezheb olmuşlar idi. Hattâ evvel mezhebde nice mü‘ellifât kitâbları var idi. Şonradan tetebbu‘ idüb âyât ü eħâdiş ile mezheb-i Hanîfeyi tercîh idüb kendüsi Hanîfiyyü‘l-mezheb olub ibnü‘l-Himâm isimli bir kitâb te‘lif itmişdür ki beyne‘l-‘ulemâ qatı maķbûl kitâbdur. Gâlibâ fıķıh kitâblarında bundan ulu

kitâb te'lif olunmamışdır. Âhir 'ömrlerinde İskenderiye'de gâzâ niyyetine çıkub anda merhûm olub ile'l-ân günde birer kerre deryâ kenârına niyyet-i gâzâ diyü çıkub du'â iderler. Ve Şeyh 'Abbâs Hazretleri ululardan olub Kureyş tâ'ifesinden olub niyyet-i gâzâ mezbûre İskenderiye'de sâkin olub halk içinde mu'temed ve du'âsı maqbûl kimesne idi. 'Abbâsilerden olduğı eelden 'Abbâsi dimişlerdür. Ba'zıları 'Abbâs Hazretlerini kıyâs ve zan idüb 'Abbâsi dirler. Seyyid Ya'kûb Hazretleri ki 'Abbas anuñ efendisidür. Anı dağı ziyâret idüb 'aceb meşhûr velî imiş himmeti hâzır olsun ve Seyyid Muhammed İbnü'l-Hâcib Hazretleri "Sâhibü'l-Hadîd" adlu kitâbın te'lif eylemişdür. Ol dağı meşhûr imiş. Seyyid Vaqqâs Hazretleri habîb-i ekremüñ bayrakdârı imiş. Yeşil kapu yanında mezâr-ı şerîfleridür ve yeşil kapuya girdük anda iki dâne mezâr vardır her bir mezâr içinde kırk dörder şehîd yatur. Hattâ hikâyet eylediler ki ol yeşil kapu içinde yetmiş biñ şehîd gömülmişdür. Şeyh 'İnâyet Hazretleri yakın zamânlarda şihhatde imiş. Deryâ kenârında medfündür. Sülûkî zamânında gâh sipâhî gâh derviş ve nice yüzbiñ filoriye mâlik imiş. Âhirü'l-emr ehl-i kanâ'at olub fi-sebîlillâh cümlesin infâk idüb ifnâ eylemişdür. Gicesi gündüze alıkomazdı gündüz ise giceye alıkomazdı. Her neye mâlik olsa fuqarâ ile bile yiyüb içerde. Nefs-i şomuna dürlü dürlü cefâlar idüb âhir merhûm olub meşhûr evliyâ-i kirâm imiş. Himmeti hâzır olsun ve Hazreti [183] Resûl 'aleyhisselâmuñ aşhâbından 'Abdullâh Hazretleri anda yatur. İskenderiye feth olunduğda ilk kapuyu ol açmışdır. Temîmü'd-Dâr Hazretleri dağı meşhûrdur. Hazretten şoñraca cin anı Kaf'a götürüb yedi kat yerin altına girdiği ve nice seyirler gördüğü dâstânı meşhûrdur. O da burada medfündür. Andan İskender-i Zü'l-karneyn Hazretlerini dağı ziyâret idüb bir kubbe içinde mezâr-ı şerîflerüñ nişânı vardır. Nihâyet hikâyet eylediler ki ol kubbecik altında seksen nerdübân derinliği bir 'azîm kubbe vardır. Müzeyyen ve münakkaş dimek isterler ki nice yüzbiñ yük filori ve cevâhir ü mâl bi-pâyân anda ile'l-ân durur. Tılsımlı yapılmışdır. Kimse açmağa kâdir degüldür ve nice bu ana dek açmağa çalışmış açmağa dermân bulamamış andan şoñra kapusuna varduğ. İle'l-ân biraz şuyu vardır. Nice dürlü marâzlu adamlar varurlar gevdesine sürerler. Allâh'ın 'inâyetiyle şihhat bulurlar. Andan biñbir direkli Câmî'ü'l-Garbî'ye varduğ. İçinde biñbir direği vardır 'azîm câmî'-i şerîfdür. Hazreti 'Ömer ibnü'l-Hatâb zamânında feth olunmuşdur. Ammâ Hazreti 'Amr ibnü'l-Âş feth eylemişdür. İle'l-ân ol câmî'de Hazreti 'Oşmân'ın ve Hazreti 'Ali'nün 'âlem-i şerîfleri mevcüddür. İçinde yine bir küçük câmî'-i şerîf vardır. İskenderiye feth olunduğda ilk huşbe anda okunmuşdur. Andan evvel Câmî'ü'l-Garbî yanında Seyyid Ebübekir Târţuşî Hazretleri himmeti hâzır olsun medfündür. Şöyle 'ulemâ-yı 'izâm imişdür ki zamânında dörtyüz dâne şakirdi var imiş. Cümlesi ehl-i 'ilm olub fetvâ virirlermiş. Anlara dersi virirken 'ömrü hitâma irüb beğâyâ rihlet itmişdür. İle'l-ân ol dörtyüz müfti şakirtleri merhûm olub etrâfında cümlesi medfündurlar ziyâret-gâhdur. Andan Şeyh Muhammed Hazretlerini ziyâret idüb andan Şeyh Abdurrahmân Şeyh Abdülaziz Hazretlerini ziyâret idüb ve dağı nice nice hesâba gelmez. Kangı birisin yâd idelüm

ziyâret idüb cümlesinüñ himmet-i şerîflerin üzerimize hâzır ve istimdâd olsun. Ve Hâk celle ve ‘alâ cümlemizi anlar ile haşr eyleye âmîn bi-hürmeti Muḥammedin ve ‘âlihî ecma‘în. Evvelâ İskenderiye ma‘mûr iken bu şon târîhlerde okuduk oniki [184] biñ câmi‘si ve mescidi ve onikibiñ ḥamâm ve oniki biñ firun ve oniki biñ degirmen var imiş ve İskenderiye’nüñ yapıları bir yerde dünyâda yoğ imiş. İle‘l-ân duvarlaruñ eşerleri görünür ve nice yerlerde bütün duvarlar vardır. Yigirmişer endâze duvarın yaşsılığı vardır ve etrâfında yedi dâne ḥendeḳ vardır ve üçyüzaltmış dâne ḳulesi vardır. Cümle şehir duvar içine alınmışdır. El-ân çarşusu ğâyet çok ve ma‘mûrdur ve ḥişârdan taşra deryâ içinde biñ ḳuçâ üzerinde bir dâne ḳule yapılmışdır. Ğâyet güzel ḳuledür. İskenderiye’nüñ menâkıbı çokdur tafşîle muḥtâcdur. Anda beş altı gün oturaḳ olub oradan ḳalḳub Reşid nâm şehre varduḳ. Güzellikte ve ma‘mûrluḳda aḳrânı yoḳdur. Şehir altında mübârek Nil aḳar gemileri ğâyet çokdur. İki günden şoñra gemiye girüb Nil deñizi ile beşinci gün cum‘a günü Mısrü‘l-Kâhire‘ye dâhil ve nâzil olduḳ. Bulak ḳaşabasında gemiden ḳıḳub şehre dâhil olduḳ. Mahmiyye-i Mısr dünyâda birdür tafşîle muḥtâcdur. Evvel zamânda ğâyet büyük imiş şimdi ise üçüncü ḥaşşaşı ma‘mûr degüldür. Ammâ yine şimdi beşyüz cum‘ası var. Her birisinde ḥutbe okunur. Maḥalle mescidleriñ ḥesâbı yoḳdur. Etrâfında yetmişbiñ evliyâ yatur. Cümleden geḳub yanında Ḳarefâ adlu mezarlığı vardır ki vaşf olunmaz. Nice nice evliyâ-i ‘izâm ve meşâyiḥ-i kirâmları yatur. Cümleden reisü‘l-‘ulemâ Ḥazret-i İmâm Şâfi‘ raḥimehullâh şâhib-i mezhebdir ve Resûlullâh ‘Aleyhisselâm Ḥazretleriñ ecdâdından Ḥazret-i ‘Adnân munfaşıl olmuş nûrdur. Ḳarefâ‘da bir ḳubbede iki kişı yaturlar. Tahḳîḳ İmâm Şâfi‘ Ḥazretleri ḳanḳısı idüğü ma‘lûm degüldür dirler. Ebu‘l-Leys Ḥazretleri daḫı Ḥanefiyyü‘l-mezheb olub ehl-i ‘ilm ve şâhib-i tefsir imiş. Muḳḳadimesi meşhûrdur. Ol daḫı anda Ḳarefâ‘da medfûndur. Ziyâretgâh olmuşdur ve İmâm Şâfi‘ şâkirdlerinden İmâm Yâfi‘î murâd idünüñ dünyâda Ḥanefiyyü‘l-mezheb kimseyi ḳomayub cümlesin Şâfi‘ ide. Eger ‘âlim ise baḥş-i ‘ilm idüb ve ğalebe rücû‘ itdire ve câhil ise ne şöyle [185] ne böyle hemân mezheb-i Şâfi‘î‘dir ğayrı degüldür. İ‘tikâdü‘l-câhil kızbü‘l-ḥımâr denilmişdir. Âḫir-kâr Ḥanefleri Şâfi‘ü‘l-mezheb iderek bunca kimseleri idlâl idüb Baġdâd‘da Ebü‘l-Leys Semerḳandî Ḥazretlerine râst gelüb buña da Şâfi‘ü‘l-mezheb ol deyü ibrâm ve ilḥâḥ idüb Ebü‘l-Leys Ḥazretleri didi ki baḥş idelüm. Her ḳanḳımız maġlûb olursa ğâlibüñ mezhebine dâhil olsun diyü ḳavl ve ḳarâr idüb ve baḥş-i ‘ulûm olunub Ebü‘l-Leys Ḥazretleri ğâlib olub mezhebinden rücû‘ emr olunduḳda rücû‘a cür‘et idemeyüb fe-emmâ bir fetvâ virdiği Ḥanefiyyü‘l-mezheb Şâfi‘ü‘l-mezheb olsa ḥâkim ol-vaḳt ol kişıye taḳrîr ide ammâ Şâfi‘ü‘l-mezheb Ḥanefiyyü‘l-mezheb olsa ḥâkim ol vaḳt ḳaftân giydürüb ri‘âyet ideler. Bu mes‘ele maḳbûl olduḳm Şâfi‘ül-mezheb ‘ulemânüñ ‘ulemâ-ı kibârı belki müctehid-i fuḫalâsı ictihâd idüb ḳabûl itdüğü ecldendir. Bizim ‘ulemâmız söyledüḳde gerḳeksîñiz dirdi ve andan şoñra yemîn itdi ki ḫiḳbir eḫada gel Şâfi‘ ol dimeye. Ve Şeyḫ ‘Atḫâr Ḥazretleri Şeyḫ İbn-i Fâriḫ Ḥazretleriñ şeyḫidir. Zamânında nâm ve nişanı yoḳ idi.

Câmi'ü'l-Ezher kapısında bir dükkânda otururdu. Âbdest alsa evvel ayağın yuyub andan ağzına ve burnuna şu virürdi. Kendüni setr itmek için böyle iderdi. Ammâ kûtb-ı zamân idüğine şâibe şübhe yokdur. Kûm'da mübeyyendür ve Mısr'da meşhûrdur. Hâzreti İbnü'l-Fâriḍ'ün sülûk u nihâyete ve t̄arık-ı hidâyete ḡâyet yetmege sebep-i evvel olmuşdur. Anlar daḡı K̄arefâ'da medfûndurlar. Ammâ meyyit-i şerîflerin t̄abûtle bir yeşil kuş gelüb anı yuduḡında götürdüḡi K̄arefâ'da defn itdüḡi beyne'l-fuḡarâ şâbitdür. K̄uḡbiyyetinde hiçbir eḡad muḡâlefet itmemişdür. Hâzreti İbnü'l-Fâriḍ Hâzretleri rahimehullâh zamânınun meşâyih re'isi belki ümmet-i Muḡammed'ün evliyâsınun ser-defteri mertebesinde 'âlî-cenâb kimesne imiş. Menâkıbına nihâyet yokdur ve 'ilm ü faẓl u kemâline ḡâyet yokdur ve kelimât-ı şerîfleri olmuşdur ki 'ulemâ-i 'izâmün ekşer sözünde ve fehimde 'âciz ve şer'-i şerîfi taḡbîkinde nâcizlerdür. Ve Seyyid Aḡmed Bedevî Hâzretleri maḡmiyye-i Mısr'a ḡarîb yerde medfûndur. Vilâyet-i Mısr'da ve K̄uds-ı şerîfde ve Şâm-ı şerîfde ve Ka'be-i şerîfde Medîne-i münîfde ve sâ'ir diyârlarda evliyâlığı ve ululuḡı meşhûr ve mübeyyendür. [186] Oniki imâmdan birisidür ki Zeynel 'Âbidîn Hâzretleri'dür. Mezkûr Aḡmed Bedevî anun evlâdm[dan]dur. K̄abrinde 'acâyib ve ḡarâyib nesnelere zühûr ider. Cümleden beri yılda bir gün mezâr-ı şerîflerinin eḡrâfında olan mevtâ cisimleriyle küllî endâmıyla yeryüzüne çıkarlar. Muḡibleri olan ḡalk-ı 'âlem müşâhede iderler. ḡâyet ulu er olduḡına şek yokdur. Dâ'imâ üzerimize himmet-i şerîfleri hâzır olsun ve Sitte-i Nefise Rahimehallâhü Te'âlâ anlar daḡı Aḡmed Bedevî Hâzretleri'nün kızḡarındaşıdır. Her sene vâḡi' olur ki eḡibbâsından kâfirde eşir olan kimesnelere ḡayd u bend ile maḡbûs iken i'tikâd ile "Yâ Sitte-i Nefise! taḡkîk Hâzreti Resûl sallallâhü 'aleyhi ve sellem neslinden ve kibriyâ isen beni bu ḡayiddan ḡalâş eyle ölünce eşiginde hizmet edeyim" didük de hemân ol sâ'atde Mısr'da mezâr-ı şerîflerinde bulunub demürleri de açub nicesi vilâyet be-vilâyet gitmişdür. Ve nicesi anda demürlerin aḡa koyub ol yerde merḡûm olmuşdur. İle'l-ân bir ḡaç kimse ḡıḡmet-i şerîfleriyle faḡırlanub pervâne-şifâ yanub yaḡılıb ol yerde ḡalmışdur. Ve bundan ḡayrı nice menâkıbları vardır. Derûn-ı dilden ki nidâ oluna mücerredür. Elbetde bir t̄arikle meded irgürür. Avratlarda ḡatı ḡâyretlü kimesnedür. Vaḡt-i ḡâcetde elbetde meded ider 'acâyibâtı çokdur. Maḡallinde tafşilen zıkr olunmuşdur. Ve Şeyḡ Seyyid ḡüseyn Hâzretleri rahimehullâh Demürtaş dimekle ma'rûf maḡallede medfûndur. K̄al'a-i Mısr'da olan şuyun gelmesine anlar sebep olmuşlardır. Dede 'Ömer ḡalveti yanında bu ḡadar yıldan berü sülûk eylemişdür. Ol daḡı ululardan kimsedür. ḡâlâ Mekke-i Mükerrime'de Şeyḡü'l-ḡarem olan Mirzâ Efendi neslindedür ve Şeyḡ İbrâḡim Hâzretleri rahimehullâh daḡı nice nice velâyeti zâhir ve bâhir olmuşdur. Bu cümleden mâ'adâ bu zamânun ferîdi ve mümtâzı Şeyḡ Muḡammed Bâḡrı Hâzretleri Hâzreti Ebû Bekir neslinde yigirmiyedinci ḡarından Hâzreti Şiddîḡ-ı Ekber'e çıkarlar ve ana cânibinden Hâzreti Fâḡimatü'z-Zehrâ'ya çıkar. K̄uḡb-ı zamân olduḡına iştibâh yokdur. Egerçi biz (ḡacı Yûsuf) görmedük ammâ demek isterler. ḡâlâ şân-ı şerîflerinde ol ḡadar [187] 'azîm ü nefesi mülâyemet vardır ki fi zamâninâ 'ilm-i

ledününün anası ve ‘ilm-i tevḥidüñ babasıdır. Lâkin ğayrı münkir anı göremez. Şeyḥ Muḥiddin İbnü’l- ‘Arabî Ḥazretleri Ḳarefâ’da medfündür. Diyâr-ı ‘Arab’da ekşer tevḥid eylediklerinde ve cemî’yetlerinde okunan “Ḳaşâ’id” evlâd-ı ‘Arabuñ fuḫalâsınuñ anı zıkr itmesine ḳulûblarına ḫulûl idüb cânlarına cân olmuştur. Kendüleri Mısr’da anuñ mürîdleri eger anda ve ger Yemen’de ve Ka’be-i şerîfde ve Medîne-i Münevvere’de cemî’ ‘âlemde irşâd iderler. Himmeti ḫâzır olsun ve üç kimesne Ḳarefâ’da bir ḳubbede medfündür. Sebeb budur ki diyâr-ı ‘Acem’de nev’an dîne za’af ve ‘ibâdete tuḫaf gelmekle diyâr-ı âḫere hicret itmek lâzım olmağın diyârlarından Ka’be-i şerîfe müteveccih olurlar. Oradan Şâm-ı şerîfe andan Mısr’a gelüb Ḳarefâ’da bir ḳubbede üçü bile ‘ibâdetle meşğul olub bunca zamân mürûr eyledi. Pâdişâḫ vaḳt-i eyyâmında nice kere ḫak-i pâ-yi şerîflerinde yüz sürmek murâd idünüb mezbûrun şulahâ rızâ virmeyüb gelmişler. Fe-emmâ ziyâde muḫabbedden ekşer eyyâmında yoḳlayub ri’âyet itdirürlerdi. Günler[den] bir gün ḳapuları ḳapalı olub görünmediler. Pâdişâḫ yoḳladub gördüler ki üçü bile fevt olub ve yunub kefenleyüb ḫâzır idilmiş. Cümle âhalî-i Mısr gelüb ve cem’ olub namâzların ḳılub ol ḳubbede defn idüb ‘azîm ziyâretgâḫ olub ziyâde şöhret bulmuşlardır. Ḥadd-i zâtında kendi evliyâullahdan ulu kimesneler idi. Ve Şeyḥ Şâḫin Ḥazretleri rahimeḫüllâḫ Çerâkese zamânında pâdişâḫ-ı zamân olan pâdişâḫuñ pehlivânlarından imiş. Şeyḥ Muḫammed Bâkırî zamânesinde her-bâr görüşmek lâzım gelse gelüb Ḥazret-i Şeyḥ’den du’â temennâ idermiş. Anların du’âsı ve kendülerin ḫüsnü zanları berekâtında bir eḫad bunların arḳasın arḳasın getürmemiş. Günlerden bir gün bir ḫaşmı zuḫûr idüb görüşmek muḳarrer olduḳda gelüb Ḥazreti Şeyḥ’den du’â ve şenâ temennâ itdükde Şeyḥ dimüş ki “Yâ Şâḫin nice bir ḫalk ile görüşmek eyle ḫalkı başarsın gel şimdengirü nefes-i şümüñla görüşseñ enfa’ ulu olurdu” didük de ol daḫı nefes ile görüşmek niyyet [188] idüb ve tevbe ve istiğfâr idüb şeyḫden bî’at idüb pâdişâḫdan ḳurtulmaḳ için mezbûr Şâḫin Bedevî ‘Arablar’a teslîm idüb buyurdu ki “Yâ Bedevân! siz bu kişiyi aluñ varuñ diyâr-ı ‘Acem’de filân yerde Şeyḥ ‘Ömer Ḥalvetî dimekle ma’rûf şeyḫe teslîm idüñ anlardan yaña yine baña ḫaber getürüñ” didik de “sem’an ve tā’aten” diyüb mezkûr Şâḫin’i şâḫin-var diyü ḳapup az zamânda diyâr-ı ‘Acem’e iletüb mezkûr Şeyḥ ‘Ömer Ḥalvetî’ye teslîm idüb Ḥazreti Şeyḥ vüḫûl bulduḳda nice zamân yanında ḳalub ḫıdmet idüb ba’de’z-zamân Sulṫân Selîm Ḥân ‘aleyhi’r-raḫmeti ve’l-ğufrân Ḥazretleri diyâr-ı Mısr’ı Çerâkese elinden alub fetḫ idüb ve Çerâkese’nüñ cümleten vücûdların ḳat’ u ḳal’ itdükde yine Mısr’a gelüb şâḫib-i secâda olub ol diyârın ekâbir ve a’yânı mezkûr Şeyḥ Şâḫin Ḥazretlerini velî bilüb ve ‘abd-i memlûkleri olub ḫalk-ı ‘âlem anuñ kerâmetlerine muttali’ olmuşlardı ve ḫâlâ Mekke ve Medîne’de nice şâḫib-i kemâl mürîdleri ve fuḳarâsı vardır. Ve Aḫmed-i Kürdî daḫı kezâlik diyâr-ı Mısr’da ehl-i ṫarîḳ ve ehl-i faẓl kişî idi dirler. Ve Şeyḥ Muḫammed Kürdî kezâlik kâmil ve ṫarîḳinde ‘âlim ve fâzıl kimse idi ve ehl-i riyâzette kişî olub ehl-i ‘irfândan ve evliyâullahdan olduḳına şübhe yoḳdur. Kemâlâtı mertebe-i ‘irfâna şâhiddür ve ma’lûmdur ve Câmî-i Ezher yanında Meşhed-i Ḥüseyn’de

Melik Dede gâyet du'âsı müstecâb kimesne imiş. Ve Şeyh Kavâf Sinân dağı kezâlik çavuşlukdan rücû' itmiş kimesnedür. Gerçi ümmî idi. Ammâ gâyet fâ'ik ve dânişmend ehl-i 'ilm gerekdür ki sözün fehmi eyleye. Başdan başa yanmış yakılmış gibi kişi idi. Ma'rûf ve meşhûr kimesne idi. Mısr gibi şehir-i 'azîmde Hâzreti Şeyh Bâkirî'den gayrı ol kişinüñ hâlin ve haqqın bilmiş kimesne azdan az imiş. Allâhümme enfa'nâ bi-bereketi 'aleyhim ve hürmet-i 'irfânihim âmin yâ mu'in. Ve şehir içinde ve taşrasında meşâyih-i 'izâm ve evliyâ-ı kirâm hâzerâtınun türbe-i şerîfeleri gâyetle çokdur. Kağı birisin yazalum taşşile muhtâcdur ve hayâtta olan evliyâ-i kirâmına ve ulu ulu kağılarına ve ehl-i 'ilm ve dânişmendlerine ve fuzalâ ve fuqarâsına nihâyet ve gâyeti yokdur. [189] Nihâyet mertebe ba'zî eski âdemîlerinden ve 'ulemâsından işitdigimiz beyne'n-nâs katı ma'rûf ve meşhûr olanları yazduk. Haq Te'âlâ ruh-ı şerîflerine ğarîk-i rahmetler virüb dâ'imâ anlarıñ himmetleri üzerimize hâzır ve nâzır eyleye. Ba'dehü hâşıl-ı kelâm bi'l-cümle maħmiyye-i Mısr'da ve eṭrâf ve eknâfında ve Kârefâ'da ve der-i duvarında yatanlarıñ ve merhûm olanlarıñ ruh-ı şerîfleri için Allâh rızâsiçün celle va 'alâ fâtiha.

Vaktâ kebîr ü şerîf câmi'lerün bir kaçın yazalum. Cümleden ol Câmi'-i Ezher demekle ma'rûf ve meşhûr câmi'dür. Bî-ḥesâb insân içine girer ve şıgar. Kırk biñ âdem içinde namâz kıldığına şübhe yokdur. Üç dört yüz yerde içinde ders alınur ve yakın biñ dâne mürtefi'ası vardır. Ya'lemüllâh gibi dağı câmi'-i şerîfler vardır. Bir Câmi'-i Aḥdâr ve Câmi'-i Kalyon ve Câmi'-i Kaysun ve Câmi'-i Yeşma ve Câmi'-i Yeşim ve Câmi'-i Müeyyed ve Câmi'-i Mehdiye ve Câmi'-i Sulṭân Ḥasan ve Câmi'-i Merdân ve Câmi'-i Gavric ve Câmi'-i Şalbiye ve Eski Câmi' ve Câmi'-i Zeyd ve Câmi'-i Baba 'Amr ve gâyet ulu câmi'-i şerîfdür. Yıldı Ramazân-ı şerîfüñ soñ cum'asında açılır ve nice biñ âdem içinde kılır. Câmi'-i Zeyd didigimiz Mısr kurbında gâyetü'l-gâye büyük câmi'dür. Ve Câmi'-i Sulṭân Ḥasan didigimiz şöyle câmi'-i şerîfdür ki içinde murtaẓâ'nun üçyüz altmış dâne evi vardır. Cümlesi duvar içindedür sekiz taḫâtlı evlerdür. Şöyle mesmû'ın oldığı ol evlerün birisinde bir 'azîz var. Kırk yıldur taşra çıkmamışdur ve anı kimse görmemişdür. Lâkin ehîbbâna tevḥîd ve âvâzın işidirler. Ve kal'a içinde Hâzreti Eyyûb Enşârî'nun birâderi Şeyh Şarı Faḫîh medfundur. Ve Mısr kal'ası 'azîm kal'adur. İçinde ile'l-ân Hâzreti Yûsuf'un köşkü ve kıptiyânun köşkü durur. 'Azîm seyr olunacak yerlerdür. Ve şehrin ortasında Demürkapu demekle ma'rûf bir kapudur ki Mısr feth olunduğda nice [190] biñ evliyâ ve ğâzî anda şehîd olmuşdur. Bilâ-şek du'â anda maḫbûldur. Kapuya giren ve çıkan elbetde du'âya muḫayyedlerdür. Muḫaşşal-ı kelâm Mısr aḫvâlâtı gâyet çokdur. Gördiğimizi ve işitdigimizi muḫtaşar üzere yazduk. Kağı birisü yazılsun içinde yetmiş iki millet insân vardır. Bu cümleden hemân şehrin bir köşesinde yigirmi otuzbiñ mağribi ḥanları vardır. Sâ'ir kavmün ḥesâbın kimse diyemedi demek isterler. Hâzreti Nûh'dan bu âna dek Mısr'a biñ beşyüz kâfir pâdişâhı ḥükm itmüşdür ve anlardañ soñra beşyüz müslümân

pâdişâhı hüküm eylemişdür. Beşyüzüncü ‘Osmânlu’dur. ‘Lâ-ya‘lemü’l-ğaybe-illallâh.’’ ‘Ulemâlarından ve eski âdemlerden işitdügümüzi bunda yazdum. Andan sonra şehir-i Mısr’da bir kaç güzide ‘ulemâsına cümleden re’is-i ‘ulemâ Hazret-i Altıparmak Efendi’nün hâk-i pâ-yi şerîflerine iki üç def’a yüzümüz sürmek müyesser olup hayır du’âsın aldık.

Ba’zı hüccâc-ı müslimîn ile söyleşüb Hind deryâsı ile gitmek ve Ka’be-i şerîfe ve nice nice ziyâretgâhlara yüz sürmek evlâ ve enfa’ görüb taqdîr-i hudâ ve fermân-ı lâ-yezâl ile hüccâc-ı müsliminden muqaddem iki buçuk ay Mısr’dan kalkub nîk sâ’atle giderek qarîb yerde çayırılı çimenli Bürge dimekle meşhûr ra’nâ ve zîbâ maħalde konub kâfile bağlanunca iki üç gün anda oturağ eyledük. Andan kâfile ile iki üç yüz cündü ile kalkub iki gün yürüyüb ve birâderimiz ‘Ali Çavuş Hazretleri ile vedâ’laşub üçüncü gün Süveyş dimekle iskeleye dâhil ve nâzil olduk. Anda Şa’bânu’l-mu‘azzama Berât namâzın kılub üç gün anda dağı oturağ eyledük. Dördüncü gün Cidde şehrinde Şerîf-i Mağbûl ismiyle ma’rûf ‘azîzûn üç dört yüz hüccâc-ı müslimîn ile gemisine girüb ‘ale’l-huşûş Ka’be yoldaşlarımızdan Hâcî Nûrullah Çavuş ve Hâcî Hüseyin diger Hâcî Hüssâm Efendi ve yâr-ı gârimiz Hâcî Şafer ve Hâcî Yusuf-ı Mehter ve merhûm Hâcî Şa’bân ehlüne veyllerle ol gemiye me’an girüb mezkûr Şerîf-i Mağbûl dağı gemide olub sâ’ir hüccâc sâ’ir celebelere ve müsahhârî gemilere girüb şevk ile ve şafâ ile ‘azm-i Mekke [191] kılındı. Süveyş didigümüz Yemen’den Habeş’den ve Hicâz’dan ve Hindistan’dan ve Cidde’den gelen cümle gemiler anda çıkarlar. İki câmi’lü ulu kaşabacığdur. Kaşaba içünde Şeyh Muhammed isimli ma’rûf velî yatıyor ziyâretgâhdur. Ve kırklar mağâmı andadır. Ammâ içilecek şuyu yokdur. ‘Âsî ‘Arablar ‘ırağdan şuyu getirüb istedikleri gibi anda olan müslimîne şatarlar. Andan sonra deryâ kenârında Şeyh Ğurayb dimekle meşhûr şeyh medfundur. Bilâ-şek ululardandır. Anda olan keştibân mâbeyninde meşhûr velîdür. Her kim bir murâd için anuñ üzerine bir mum yağıdırırsa elbetde murâdı hâşıl olur. ‘Acâyib ve Ğarâ’ib ve Ğâyretlü kimse imiş. Ya’lemüllâh kendileri mağribî imiş. Zîrâ demek isterler diyâr-ı mağrib evliyâsı ve tã’ifesi Ğudûb ve Ğâyretlü olduklarına beyne’n-nâs tecrübe olunmuşdur. Andan nîk sâ’atle muvâfîk rûzgâr ile Pazar irtesi şehir vaqtinde yelken açub ol gice aħşam ile yatsı arasında fir’avn ‘aleyhi’-l-la’ne Ğarğ olduğu kavlındur. Boğazına gelüb ol maħalde ‘aceb seyr gördük. Deryâ gâh kaynar gibi gâh girdâba şu yürür gibi bizim gemimiz dağı geldükde bir dâne cânib-i erba’adan furtına ‘arîz ve peydâ oldu. Herkes tevħîde ve ihlâş-ı şerîfe ve helâlleşmeye muqayyed iken Şerîf-i Mağbûl dağı du’â ve tazarru’a muqayyed olduklarında hemân fil-hâl sâkin olub oradan güzer eyledük. Elhamdülillâh şümme elhamdülillâh vartalar geçürdük. Yârindâsı Hazreti Mûsâ bir kere Bârî Te’âlâ ile mükâleme eyledigü Tûr isimli bir kaşabacığa dâhil olduk. Gemiden çıkub şulanduk giysücüklerimizi pâk ve pâkîze idüb üstü yanında olan Tûr-ı ‘azîmi ve sâ’ir nûrlı tağları aşığdan seyr idüb hikâyet eylediler ki bir gün Hazreti Mûsâ münâcatda didi ki

“*Yâ Rabbenâ mübârek cemâl-i şerîfünden baña göster*” *Hağ celle ve ‘alâdan nidâ gelür ki “Yâ Mûsâ sen beni dünyâ gözüyle göremezsın elbette yâ Rabbenâ göster*” didük de *Hağ Te‘âlâ* *Hağretleri* kendi cemâl-i şerîfinden bir zerresin ol taraflarda olan tağlara gösterüb “*Yâ Mûsâ unzur ile’l-cebeli*” vahy gelüb ol dağı tağlara nazâr idicek eṭrâf ü eknâfda olan tağlar hep şâfi nûr olub yanarlar. *Hağreti Mûsâ*’nuñ fil-hâl ‘aklı başından gidüb yere düşmiş nice zamân başın secdeden kaldırmayub âhir *Hağ Te‘âlâ*’dan nidâ gelür ki “*Ya Mûsâ kaldır başını*” ol dağı başın kaldırub[192] görür ki ol tağlar şevğden yarılıb päre päre olub minâreler ve ḳubbeler gibi şekilli olub gökyüzine ta‘biri mümkün degüldür. Bunuñ menâkıbı mufaşşaldur. Ol yaylalarda ‘azîm güzel ve sovuğ şular var imiş. Kaşaba eṭrâfında her nerede toprak ve ḳumu ḳazısalar zîbâ şu çıkar. Anda dağı bir gün oturağ olub yine gemiye girüb üç gün ‘ummânlığla yürüdük. Yine kenâra çıkduk. Bir dâne ḳal‘a geçduk. İçinde on dâne Bedevî ‘Arab olurmuş bir dağı ḳal‘a geçduk. İçinde otuz dâne ‘Arab oluyordu. Bize ‘asel ve ḫurma gibi şeyler şatmağa getürdiler. Andan bir *Ḳaraṭağlar* kenârıyla yürüdük. Sebeb-i seyyâh oldur ki *Hağreti Resûl* sallallâhü ‘aleyhi ve sellem Şâm-ı şerîfden gelürken ‘Ayn-ı Zâreḳa dimekle meşhûr şuya buyurmuş ki “*Yâ ‘Ayn-ı Zâreḳa! Yürü Allâh’uñ emriyle Medîne-i Münevver’e’ye gel*” ol dağı sem‘an tâ‘aten *Yâ Resûlallâh!* diyü *Hağreti Resûl* ‘aleyhisselam Medîne-i Münevver’e’ye geldük de *Ey benim aşḫâbum!* Şâm-ı şerîfden filân buraya gelecek oldı. Aşḫâb dağı ‘Ayn-ı Zâreḳa ol gün ‘Ayn-ı Zâreḳa’nuñ gelmesine muntazır olurlar. *Ḥikmet-i Ḥudâ* ol gün gelmese gerek yârındası çıka gelür. *Hağreti Resûl*(a.s.) su‘âl ider ki “*Yâ ‘Ayn-ı Zâreḳa! Ne‘aceb geç geldüñ ḫod ḳavl böyle degül idi*” ‘Ayn-ı Zâreḳa dimiş ki “*Yâ Resûlallâh filân yerde filân ḫurma ve filân tağlar geçmege ḳomadılar geç gelmeye sebeb budur.*” *Resûl*(a.s.) du‘â eylemiş ki “*İlâhi ol ḫurmânuñ ḫurmâsı olmasun.*” İle‘l-ân ḫurmâsı yoğdur. ‘Âşî olduğından ötürü ve ol tağlaruñ yüzleri ḳara olsun” *Ḥind deryâsına* varınca ol cümle tağlar ḳapḳara olub dururlar.

Andan deryâ kenârında bir aṭada(ada) bir şeyḫ yatur ve türbesi vardır. İsm-i şerîflerüñ diyemediler. Andan deryâ kenârında ‘Amrummeyeh dimekle ma‘rûf bir dâne at için aḫur yapılmış. İle‘l-ân öyle durur. *Hağret-i Resûl* (a.s.) zamânında ve soñra atını anda bağlarmış ve ekşer anda eglenürmiş. Andan soñra bir cezîrede Şeyḫ *Barmağ* *Hağretleri* dimekle ma‘rûf velî yatıyor. Eṭrâfında ism-i şerîfleri nâ-ma‘lûm beş dâne evliyâdan yatıyorlar. *Ziyâretgâh* yer(i)dür ve ol maḫallerde[193] Şeyḫ *Barmağ* eṭrâflarında bir nesne zâyi‘ olsa ve yâḫûd deryâyâ düşse mezkûr Şeyḫ *Barmağ* *Hağretlerine* ba‘zı nesne nezr idüb ḫalâşından soñra getürüb türbesi içine ḳor gider. Gemilerden bir kimse varub ol türbesinden bir nesne alub gitse ve getürse gitmege mecâli ḳalmasa gerekdür. Yolun yavuklarını yerinde ḳosa yolu ‘âyân olur bu aḫvâl nice zamân vâki‘ olmışdur. *Ḳaṭ’-ı* menzil nice bir kimse vardır. Haftada bir kere ve yâḫûd ayda bir kere gelür ol nezr ḳonulan nesnelere ba‘zı kimsenüñ

nezhin alur gider. Ba'zı kimsenüñ anda alıkor. Mezkür Şeyh Barmağ Hazretleri kadimü'l-eyyâmdan begzâde imiş. 'Ömer Beg dimekle ma'rûf meşhûr imiş. Lağabı Barmağ imiş soñra şöhet-i dünyâdan ve ol tarîkdan vaz gelüb 'uhrevî tarîkına sülük ider. Kûşe-i 'uzlete baş koyub ve deryâ kenârında qarâr idüb var 'ömrini ol menzilde şarf idüb rûh-ı şerîflerüñ anda teslim eylemişdür. Andan soñra evlâd-ı 'Arab kabîlesinde Seyyidü'l-Cevherî dimekle ma'rûf bir er yatuyor. Üstünde başka türbe vardur. Andan şâniyen deryâ kenârında bir mevzi'-i şerîf bünyâd eylemişdür. Şerîf neslinden Şeyh Kâdirî dimekle anda bir velî yatıyor. Cemî' enbiyâ ve evliyânüñ himmet-i şerîfleri berde ve bahrda ve seferde olan ümmet-i Muḥammed'üñ üzerinde ve üzerimizde hâzır ve nâzır ola.

Hâşıl-ı kelâm Hind deryâsı bir özge deryâdur ki sâ'ir deryâlara müşâbeheti yokdur. Şaplık didükleri taşlar kimi minâre şüretinde ve kimi kûbbe şüretinde kimi şâdirvân şüretinde büyümüş. Sağ tarafdân Habeş tağları ve sol tarafdân Yanbuh'a varınca 'azîm yaylalar vardur. Yanbuh didiğümüz bir güzel kaşabacıkdur ve Medîne'nüñ iskelesidür. Andan Medîne'ye beş konağ yerdür. Anda dağı oturağ eyledük. Ol gün dünle gün berâber oldı. Ruyan ayınüñ onaltıncı günü idi. Andan kalğub Bedir Hüneyn tağları kenârıyla yürüdük. Hazret-i Resûl(a.s.) düldüle ol güne dek binermiş. Bedir Hüneyn gâzâsında çıkarub Hazreti 'Ali'ye düldülü ve zülfikârı virmişdür. Peyğamberimiz(a.s.)'üñ meşhûr dört dâne gâzâsı olmış. Biri Bedir Hüneyn biri Uḥud ve biri Medîne-i Münevver'e de Hendek ve biri Mekke-i Mükerreme fetḥ olunduğındadır. [194] Mezbûr Uḥud gâzâsında dişi anda şehîd olmuşdur. Ve Bedir Hüneyn didiğümüz Ebû Cehil-i la'in biñbir atlu ile cenk için gelmiş idi. Hazret-i Server cümle dört atlı ve yedi yaya kimesne ile cümle 'askerin târumâr idüb kimi kaçub kimi kesilüb ve kimi dîn-i İslâm'a gelmişdür. Bu dağı tafşile muhtâcdur. Bizim hemân murâdımız ziyâretgâhları ve konağları yazmağdur. Andan soñra Râbi'a Eşme'si maḥalline varduk. Hazret-i Râbi'a ma'rûfe ve meşhûre 'avrat imiş. Himmeti hâzır olsun. Ekşer eyyâmda anda eglenirmüş. Anüñ için Râbi'a Eşme'si ol yere didiler. Deryâ ile giden hüccâc-ı müslimînüñ iḥrâm yeridür. Bir köydür. Biz dağı cümlemiz anda gûsl eyledük ve iḥrâmlanduk ve yanında Cebel-i Şubh ve Cebel-i Huleys dimekle 'azîm tağlar vardur. Ve dağı nice nice tuḥaf cezîreler geçdük. Ve ilimanlar gördük. Hemân bir kaç cezîreyi ve ilimanı(liman olacağ) yazdum. Evvelâ İliman Kûlender, İliman Cüheyn, İliman Kâl'a-i Tûr, İliman Kâdrî Yahya, Mârse-i Râstı Muḥammed, Mârse-i Cürüm, Mârse-i Şermed Taraf, Cezîre-i Ciryân, Cinniler ve Divler yeri, Mârse-i Burğân, Şevşuvâze, İliman Kâl'a-ı Müveylâ, Mârse-i Mehâr, Mârse-i Nu'mân, Cezîre-i Antere, Cezîre-i Şeyh Barmağ, Cezîre-i Kûrd-i 'Unvân, Cezîre-i Ilcar, Cezîre-i Denî, Cezîre-i Râbi'a Eşmesi, Re's-i Hümâ, Cezîre-i Atebe ve İliman Cidde ma'mûr ve cümlesinden büyük limandur. Bunlarüñ menâkıbı çokdur. Biz hemân ihtîşar üzere yazduk. Cum'a ertesi Cidde'ye vâşıl olduk. 'Acâyib rûşen ve ma'mûr şehirdür ve 'azîm iskeledür. Yemen'den Habeş'den Hîndistân'dan Mışır'dan ve cevânib-i erba'adan gelen giden

kimiler anda uğrar. Ka‘be-i şerîfün iskelesidür. Cidde cededden ğalaţdur. Hazret-i Havvâ anamız rahimehallâh anda şehri kırbında yatur. Lisân-ı ‘Arab’da dedeye babası anasına cedde dirler. Ğalaţ şöret bulub zamân-ı şâbıkda Cidde ol kaşabaya isim olmışdur. Babamız anası veya anamız anası [195] dimekdür ki ümmü’l-beşerdür. Yüz yirmi dört biñ enbiyâ ve nice yüz biñ evliyâyâ ve sâ’ir insâna ümmü’l-beşerdür. Merkad-i şerîflerüñ ölçdük. İki yüz otuz üç dâne kadem uzunluğıdur. Temâm oğ atımı yerdür. Başı ucunda muttaşıl bir şeyh oturur ve göbeginde türbe yapılub anda dağı bir şeyh oturur ve ayaklarında dağı bir nişân eylemişlerdür. Yeşil taş dikilüb durur. Anda dağı şeyh oturur mezâr-ı şerîflerüñ gice ve gündüz beklerler. Deryâ kenârında kara beñzer beyâz toz hâşıl olurmuş. Ol şeyhler alub şatub fuqarâsına taşadduk iderler. Nice kez ümenâ tâ’ifesi iltizâm idüb tozu şatmağa kaşd oluncağ fil-hâl toz taş olurmuş ve etrafında zamân-ı şâbıkadan bu ana dek medfün olanlaruñ hesâb ve kıyâsı olunmaz. Anda dağı oturağ eyledük. Hâşıl-ı kelâm Süveyş iskelesinden Cidde’ye ondört günde varduk. Andan yine nik sâ’atle öğle vaktinde kalğub Hidde kaşabasına oradan ‘ale’s-seher Ramazân-ı şerîfün evâ’ilinde mübârek cum’a günü Mekke-i şerîfe dâhil ve nâzil olduk. Hele her ne ise tavâf idüb ve sa’y idüb traş olduk. Elğamdülillâh şümme elğamdülillâh konak dutub her gün ve her gice tavâfda ve ziyâretgâhlarda nice hüccâc-ı müslimîn zevk u şafâda Hudâ-yı lâ-yezâle yüz biñ şükürler olsun ki kara tonlu Ka‘be-i Şerîf’e ve Hacerü’l-Esved’e ve sâ’ir erkâna bu za‘îf kulcazına yüz sürmek müyesser ve muğadder eylemiş oldu. Ka‘be-i Şerîf üñ ba’zı yerlerin mevzün idüb yazduğ. Egerçi çokluğ mevzün degüldür. Ammâ her nicesi ise mağzâ oğunsun ve oğunduğça hatıra huşur olunsun (mevzün)

Ħamd aña kim odur rabb-i kerîm
Kuluna erğam ü rağmân ü rağîm

Cümle mevcüdü yaratdı ol zât
Yed-i kudretle resülün bizzât

Cümleden efđal ü ekrem kıldı
Lütf u fağlıyla mükerrem kıldı

Çâr yâre bizi kıldı hemrâh
Ħayrı ümmet didi hem ol Allâh

Umarız kim dağı rağm ide Ħudâ
Şarğ-ı İslâm’ını itdire edâ

[196]Hem şehâdet kelimâtın dâ'im
Şavm u şalâtı hams ile kâ'im

Vire zekâti itmeye lecci
Cümlemize naşib it haccı

İmdi mü'mingi hoş ola hâlün
Ka'be'ye varmağa yete mâluñ

Cidd ü cehd it umürını terk it
Rüz-veş kıble-i Ka'be ber git

Şöyle ihmâl idüb ki varmaya sen
Umür-ı mu'azzamı sebük şala sen

Çorçulu varmayanlaruñ cânı
Mevtâ ola Yahüd u Naşrânî

İmdi havf ile kıl 'ubüdiyyet
Rü'yet-i beyte hem kavî niyyet

Kimsenüñ haqqı var ise red it
Ba'dehü Kâ'betullâha var git

Meger 'özüñ koy ola ilhâm
Ya bir beg men' ide ola zâlim

Anda varub gelince kıl şadağa
Hem evine ziyâde kıl nafağa

Bu didigümde itme sen kıllit
Ehl ü iyâline gelmeye zillet

Anda her bir şadağatüñ emri
Yediyüzbiñ şevâb ola ecri

Sebt eyle hamîs eylegil sefer
Kıl taleb Hâzreti Hâğdan zafer

‘Aded-i Ebvâb-ı Harem-i Şerîf

Vaşfın işit ki kaynasun kanın
Rü’yetine taleb kıla cânuñ

Harem-i Ka‘be otuz dokuz ebvâb
Hem yüzon mürşid olupdur bevvâb

Bâb-ı Selâm ü ziyâde vü ‘ali
Bâb-ı ‘Abbâs ile uçar küllî

Bâb-ı bâzân ü kafeş hem dü- vefâ
Yalıñuzca beş oldı bâb-ı şafâ

Fühûd-ı bâsıtıyye vü züreybe
Ömer ü İbrâhîm ü Bâb-ı Südde

Birer oldı bu beytde her bâb
Otuz toköz olup durur ebvâb

‘Aded-i Minâre vü Mü’ezzinün vü İmâm ü Hâṭib

Yedi minâre vü bir kubbeye hem
Cem‘ olur kırk mü’ezzin her dem

Cümle ondört şerefenüñ varı
Hacer-i aḥmer ü ebyaz ü şarı

Dürlü elḥânile oḡurlar ezân
Olinur mu ki teḡallüf ba‘de ezân

Altı ḡaṭib ü hem ehli de kirâm
Ḥanîfde daḡı dört oldı imâm

Şâfi‘î de onbeş imâm-ı kibâr
Mâlikî vü Ḥanbelî de ikişer var

Dört imāma iki ubbe-i eved
Muabeli rkn-i yemān  esved

[197]‘Aded-i ubbe v Medāris

Altı yz on ubbe be yz on ‘amd
Sekiz medrese etrafında mevcd

Drt Sleymāniye biri Bāsii
ki aysiyye bey biri hem dāvud

Her ubbede ggercin rengi in
Kimsede yok aa hergiz kibr  kn

ayd olunmaz ekli n oldu arām
ār- hddāmına o mu bu kirām

aldırım deme on birdir siyāh
ayrı deme kandur her rāh

 arafdan otuz tu- ‘amd
kiyz otuz sekiz andl mevcd

ayrı andl  ‘atk  hem cded
B-hesāb oldu aa yodur ‘aded

Br-i Zemzem v Maām- İbrāhm

Br-i zemzem vasat- aremde hem
ubbe-i sākiye adlu anda nem

Aa bezer daı bir ubbe-i kibār
Old ubbe-i m‘ezzin ile ār

Ka‘be apusunda aru hem var
Maām- İbrāhm minber-i der-i yār

Şebeke içre vü mermer dükeli
Sîm ü zerle pür olupdur kufli

Hem minâresinde ol sâde kemer
Şâbıkan Bâb-ı Selâm ol dirler

Hem kemerde lafza'tullâh güle-vâr
Muhammed Resûlullâh aña civâr

Çâr-ı yâr ismin yazmışlar hem
Ehl-i sünnet be'â çün gider ğam

Beyt-i Şerif Beyânındadır

Çünkü Beytullâhı gördü züvvâr
Cümle zerrât-ı cihâmı devvâr

Hep siyâh örtüsü altun kuşağı
Altun oluğ çü meyl itmiş aşığı

Mübârek kapuda kufli u perde
Sîm ü zerle me'an perverde

Cümle şarı kırk altı tavkañı var
Çifte hâbl anı kuşatmış hem var

Çapu yanındaki ol 'arz-ı ğamîr
Cümle tîn-ı Ka'be anda oldu hamîr

Her du'â anda kabûl oldu temâm
Zîrâ Cibrîl Hâzrete oldu imâm

Dürlü mermerle dolanmış çü hatîm
Ol rükn-i 'Irâk Şâm-ı hatîm

İmdi hacılara farz oldu tavâf
Ka'be edvârdur anlara me'tâf

Cümle ol devr ola beyt-i hāmī
Yüz yigirmi beş olupdur kāmī

Muḥaṣṣal Mekke-i Mükerrreme'nün evvelā Beytullāh-ı ŧerīfūn rükn-i a'zām ve cümle ehl-i dīne [198] lāzım ve elzemdür. Cümleden Ḥacerü'l-Esved Beytullāh-ı ŧerīf'de bir kimse Ḥacerü'l-Esved'e yapuŧub tevbe eylese ol kimse Ḥaḳ Ḥazretine tevbe eylemiŧ gibidür. Elbetde ve elbetde tevbesi maḳbūldür. Anadan doğduđı gibi pāk günāhsız ḳalır ve Mültezim-i ŧerīf'de tevbe ḳabūldür. Mültezim ya'ni ḳapu ile Ḥacerü'l-Esved mābeyninde olan yerdür. Elbetde du'ā anda ḳabūldür ve Bāb-ı ŧerīf'de ve muḳābelesinde dađı kezālİK du'ā ḳabūldür ve Rükni-i 'Irāḳī ki diyār-ı 'Irāḳī'ye ḳible dūŧmüŧdür. Rükni-i 'azīmdür. Dünyā ḫalḳı bir yerde cem' olsa medḫin idemeyeler. Ḥaḫā idüb *kemā hüve yenbađī* edā idemeyeler. Rükni-i ŧānī dađı kezālİK bir rükni-i a'zām secdegāhdur. Diyār-ı ŧām ve Ḥaleb ol rükni-i 'azīmde secde iderler. Ḳibleleridür ve Rükni-i Yemānī ḫalḳı ol rükni-i ŧerīfe secde iderler. Mübārek Ḥacerü'l-Esved'e Ḥazreti Resūl(a.s.) bizzāt istilām itmiŧlerdür. Ḥālā yine öperler ve ḳucarlar. Tenhā bulsalar pehlüya çekerler. Bāḫuŧuŧ leb-i altunoluḳ altı ki Beyt-i ŧerīfūn içinde ve ḫaŧrasında bir kimse ol maḫalde iki rek'at namaz ḳılsa taḫḳīḳ Beyt-i ŧerīfūn içinde ḳılımiŧ gibidir. Ve Ḥacer ana ve ođlı Ḥazreti İsmā'il ol maḫalde medfūndurlar(a.s.) ve maḳām-ı Cebrā'il(a.s.) Ka'be'-i ŧerīfūn ḳapusunuñ ŧađ cānibinde Ḥazreti Resūl ŧallallāhü 'aleyhi ve sellem Ḥazretlerine ta'līm-i vaḳt ŧalāt ve evrād-ı ŧerīfleri anda olurdu ve maḳām-ı İbrāhim(a.s.) bir ḫaŧdur ki Ka'be-i ŧerīf bünyād ve binā olunduḳda mübārek ayaḳlarınıñ altında ḳara çav gibi ḫurıyordu. Her ne ḳadar binā yuḳaru çıḳarmıŧ ol ḫaŧ dađı altında buyururdu. Ḥaḫḫā mübārek ayaḳları ḫopuḳlarına varınca ḫaŧ içine batub ile'l-ān dađı ayaḳları çuḳuru öyle durur. Yılda iki üç kere açarlar içine ŧu ḳoyub ve ba'zı 'ulemā iḫtilāf iderler. Ḥazreti İbrāhim(a.s.) ŧām-ı ŧerīfden emr-i Rabbānī ile Ḥazreti İsmā'il ve anası Ḥacer'i getirüb Ka'be-i ŧerīf yerine ḳoyub ol dađı ŧām-ı ŧerīfe gitmiŧdür. Mübārek zemzem ol zaman yođ imiŧ. İttifāḳ Ḥazreti İsmā'il küçük ma'ŧūm iken ayađıyla vura vura bir çuḳurcađız olub mübārek zemzem peydā olmuŧdur ve ba'zılar buyurur. Ḥazreti Cebrā'il mübārek ḳanat ile vurub zemzem-i ŧerīf zuḫūr olmuŧdur. Ol zamān anda bir aŧıl ŧu yođ imiŧ Ḥazreti[199] Ḥacer dađı ŧād olub zemzem dolayısından ḳumluđı yıđar *keennehū* āḫir yere aḳmasun. Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerinden nidā gelür ki “Yā Ḥacer! Eger ḳumluđı zemzem eḫrāfında yıđmasanız cemī' dünyāya zemzem-i ŧerīf aḳıdırub dünyāda her yerde olaydı.” Hele her ne ise Ḥazreti İsmā'il(a.s.) anda vālidesi yanında büyümiŧ ve sāzdan ḫurmadan bir küçük evceđiz yapmiŧ imiŧ. Büyüdük de te'ehhül idüb eḫrāfdan bir yerden bir ḳız alub pederi 'azīz İbrāhim(a.s.) günlerden bir gün ŧām-ı ŧerīfden ḳalḳub varayım ehlimi ve ođlumu göreyim diyü geldükde meger Ḥazreti Ḥacer merḫūm olub Ḥazreti İsmā'il'ün zevcesin anda bulur ve deveden inmeyüb dimiŧ ki “Yā ḫātūn erün ḳandedir” “bir yere ava gitmiŧdür” “ya bir nesne yemekden içmekden var mıdır?” “bir nesnemiz yoḳdur”

diyü. Hâzreti İbrâhîm buyurmuş ki “erüñ geldükde aña diyesin şol kapunuñ yuqarı eşigin değışdirsün” diyüb yine Şâm-ı şerife toğru giderler. Ol gice Hâzreti İsmâ’îl avdan geldükde zevcesi dimiş ki “bugün bunda bir pîr geldi size şordı” “ya ne didi ayıtdı” “şol yuqaru ki eşigi değışdirsün” bildiği babası imiş. Hemân fil-hâl ol ‘avrata talâk virüb ğayrısın almışlardır. Yine günlerden bir gün Hâzreti İbrâhîm gelüb soñra ğayrı helâlin bulub “yâ hâtûn erüñ kandedür” “ava gitmişdir” “ya bir nesne yiyecekden var mı?” “vallâhi pîrüm şükür Hüdâya her nesnemiz vardur buyuruñ içerü” ol dağı deveden hiç inmeyüb deve üzerinde etmekden ve ıssı şudan içüb andan soñra ol hâtûn şu getürüb Hâzreti İbrâhîm’üñ mübârek başın deve üzerinde ğasl idüb mezkûr taş evlerinde imiş. Getürüb sağ tarafına sağ ayağı altına alub mübârek ayağı ol hînde ol taşa biraz batub yine şoldan dağı böyle idüb evvel didiğimiz ol taşuñ çukurları andan olmuş. Temâm başın yıkadurub yolcu kıyâs itdi. Pîr itmiş ki “erüñ geldükde diyesin şol evüñ yuqaru eşigin eyü yapmış sen zinhâr değışdirmeyesin” Hâzreti İsmâ’îl geldükde hâli vü ahvâli dimiş ki buyurmuş “Yâ hâtûn muştuluk imdi senden cümle enbiyâ şadır olsa gerekdür. Ol gelen pîr benim babam imiş.” Hâtûn dağı Allâh’a şükürler itmiş andan soñra enbiyâ Hâzreti İsmâ’îl’den[200] ve ol hâtûnundan gelmişdür ve ol silsileden olmuşdur. Kışşa tefsîr-i şerifde mübeyyendür. Hemân bizim murâdımız ol taşu bir cüz’î beyân itmekdür.

Andan soñra Bîr-i zemzem dağı mağall-i du’âdur ve Hâzreti İsmâ’îl’üñ ökçe-i mübârekeden çıkan mâ’dur ki her derde devâdur ve cümle marâza şifâdur. Her ne niyete içerseñ ol hâcâta vâşıl olmağ muqarrerdür. Hâdiş-i şerifdür mâ’-i zemzem *limâ şeribeleh* diyü beyne’l-ümmet şöhret bulmuş ve nice küfre dağı gizlü gelüb ve içüb murâdı hâşıl olmuşdur ve nicesi velâyete yetmiş meger İslâm’ında şübhesi ola. Aña münâfiğ dirler aña te’şîr itmez murâd ele girmez. Bâb-ı zemzem mağall-i du’âdur. Hâğğında hâdiş-i şerif vârid olmuşdur. Yuqaruda vezinden ötürü kapuları qarışdırdı amma sıra varı yazalum.

Evvelâ Bâb-ı Selâm kapu kemer 3, Bâb-ı Harîr kemer 3, Bâb-ı Câ’iz ya’ni ‘Abbâsî kemer 3, Bâb-ı ‘Ali kemer 3, Bâb-ı Bâzân kemer 2, Bâb-ı Muqâbele kemer 2, Bâb-ı Şafâ kemer 5, Bâb-ı Begale kemer, Bâb-ı Ceyyâd kemer 2, Bâb-ı Şerîf kemer 2, Bâb-ı Ümmihân kemer 1, Bâb-ı Mervere kemer 1, Bâb-ı ‘Umre kemer 1, Bâb-ı Medğal Qadı Hüseyn kemer 1, Bâb-ı Bâsiñi kemer, Bâb-ı Fağde kemer 1, Bâb-ı Zeyyâd kemer 3, Bâb-ı Dureybe kemer 1. Harem-i şerifüñ kapuları bu minvâl üzere otuz toğuzdur. Kapu kemer düzılmışdür ve her bir kapu üstü yanında kalın altun şu ile yazılmışdur.

Evvelâ Bâb-ı Selâm kapusu üstü yanında yazılmışdur. Bismillâhirrahmânirrahîm Allâh, Muğammed, Ebübekir, ‘Ömer, ‘Osmân, ‘Ali, Talğa, Zübeyr, Sa’d, Sa’id, ‘Abdurrahmân, Ebü ‘Ubeyde ‘aşere-i mübeşşere bunlardır ve Hasan ve Hüseyn dağı yazılmışdur yine yazılmışdur.

Emr-i bî-inşâ hâzel-bâbü'ş-şerîf Mevlânâ es-sultânü'l-melikü'l-muzaffer Sultân Süleymân hân, ibnü's-sultân Selîm hân, ibnü's-sultân Bâyezid hân, ibnü's-sultân Muhammed hân, ibnü's-sultân Murâd hân, ibnü's-sultân Muhammed hân, ibnü's-sultân Bâyezid hân, ibnü's-sultân Murâd hân, ibnü's-sultân Orhân hân, ibnü's-sultân 'Osmân hân 'izze naşaruhü ve zâlik be-tahrîr ü târîh li-sene ihdâ ve şelâşine ve tis'ami'e 931 ve dağı soñra sultân Aḥmed hân bir satır tecdîdine diyü yazılmış emr-i be-tecdîd hâze'l-bâbü'ş-şerîf Mevlânâ sultânü'l-melikü'l-muzaffer sultân Aḥmed hân tâ sultân 'Osmân'a varınca ve yine [201] üçüncü satır altun şu ile yazılmışdır. Bismillâhirrahmânirrahîm “*Vallâhü yed'û ilâ dâri's-selâmi ve yehdî ilâ Şırâtın müstaķîm. Ellezîne aḥsenü'l-ḥüsnâ velâ terheķü vücûhehüm ķaterun velâ zilleten ülä'ike aşḥâbü'l-cenneti hüm fihâ ḥâlidün.*³³ Ve yine Bâbü's-Selâm yanında Bâbü'l-Kafes dirlermiş soñra Bâb-ı Harîr adı ķomışlar iki dâne ķapudur. Ḥazreti Ḥadîcetü'l-Kübrâ ol bâb-ı şerîfden girermiş yazısı yokdur. Andan Bâb-ı Cenâ'iz ya'ni Bâb-ı 'Abbâs üç ķapudur. Ḥullinü'l-aḥḍarîn andadur anda dağı yazı yokdur. Andan Bâb-ı Bâzânda yazılmış budur. *Bismillâhirrahmânirrahîm 'aynen yeşrabü bihâ 'ibâdu'l-lâhi yüfeccirûnehâ tefcîran ve yeḫûfûne bi'n-nüzûri ve yeḫâfûne yevmen kâne şerruhü müsteḫîran ve yuḫ'imûne'ḫ-ḫa'âme 'alâ ḥubbihî miskînen ve yetîmen ve se'îran.*³⁴ Sultân melikü'l-muzaffer Murâd Hân ibnü's-sultân Süleymân Hân sene 988.

Bâb-ı Mukâbelede yazı yokdur. Bâb-ı Şafâ'da beş dâne kemerdür ve üzerinde bu yazılmışdır. *İnne's-safâ ve'l-mervete min şe'âirillâh fe men ḥacce'l-beyte evi'temera fe lâ cünâḫa 'aleyhi en yetḫavvefe bihimâ ve men teḫavve'a ḫayran feinnellâhe şâkirun 'alîm*³⁵ ve yine bu dağı yazılıdır. *Bismillâhirrahmânirrahîm ve sâri'û ile'l-mağfirati min rabbiküm ve cennetin 'arḫâ's-semâvâtü ve'l-arzu ü'iddet li'l-müttaķîn. Ellezîne yünfiķûne fi's-serrâi ve'z-zarrâi ve'l-kâzimîne'l-ğayza ve'l-âfîne 'ani'n-nâsi vallâhü yüḫibbü'l-muḫsinîn*³⁶ yine Bâb-ı Ceyyâd'da *Bismillâhirrahmânirrahîm Ve vehebnâ lidâvüde süleymâne ni'me'l-'abdü inneḫü evvâb. İz 'urîza 'aleyhi bi'l-aşiyyi's-sâfinâtü'l-ciyâd. Feķâle innî aḫbebtü ḫubbe'l-ḫayri 'an zikri rabbî ḫattâ tevârat bi'l-ḫicâb*³⁷ Andan soñra Bâb-ı Mücâhidinde yazılmışdır. *Bismillâhirrahmânirrahîm fe'z-zâle'l-lâhu'l-mücâhidîne bi-emvâlihîm ve enfüsihîm 'ale'l-ķâ'idîne deraceten ve küllen ve'ade'l-lâhü'l-ḫüsnâ ve fe'z-zâle'l-lâhu'l-mücâhidîne 'ale'l-ķâidîne ecran 'azîmen*³⁸ Bâb-ı şerîfde bu yazılmışdır. *Bismillâhirrahmânirrahîm İnnâ feteḫnâ leke fetḫan mübînen liyeğfira lekellâhü mâ teķaddeme min zenbike ve mâ-te'eḫḫara ve yütimme*

³³ Yunus Suresi 25-26

³⁴ Dehr Suresi 6-8

³⁵ Bakara suresi 158

³⁶ Al-i İmran 133-134

³⁷ Sâd Suresi 30-32

³⁸ Nisâ Suresi 95

*ni'metehū 'aleyke ve yehdiyeke sırātan müstaķimen ve yensurake'l-lāhū naşran 'azīzen*³⁹ Bāb-1 Zevre üzerinde bu yazılmışdır. *Feraza 'aleyke'l-Ķur'āna 'alā me'āzīrah. İnnemā ye'mürü mesācīde'l-lāhī men āmene bi'l-lāhī ve'l-yevmi'l-āķiri*⁴⁰ hāza'l-bābü'ş-şerīfū's-sultān Murād. Ve Bāb-1 İbrāhīm'de yazı çokdur lākin oķunmaz çokdan yazılmışdır. Bāb-1 'Umre'de bu yazılmışdır. *Feme's-teysera mine'l-hedyi, ve lā-tūħlifū ru'ūsekūm hattā yeblūġa'l-hedyū meħilleh'e* dek. Bāb-1 Medħal Ķadı Ħüseyin ya'ni aşıl ismi Bāb-1 Sidde üzerinde bu yazılmışdır. Lāilāhe illallāh Muħammedün Resūlullāh. Bāb-1 Bāsiťiyye de bu yazılmışdır. *Rabbi edħilnī mūdħale şıdķın ve eħricnī* [202] *muħrace şıdķın vec'al lī min ledünke sultānen naşīran*⁴¹ Bāb-1 Şafā'da bu yazılmışdır ya'ni bāb karşıusunda bir 'azīm kemer binā olunmuşdur. Üzerinde altun şuyla bu yazılmışdır. *Bismillāhirrahmānirrahīm İne's-safā ve'l-mervete min şe'āirillāh. Fe-men hacce'l-beyte evi'temera fe lā-cünāha aleyhi en yettavvefe bihimā ve men tetavve'a ħayrān feinnellāhe şākirun 'alīm*⁴² şadaķa'l-'azīm ve belleġa rasūlü'n-nebiyyü'l-kerīm.

Feemmā Merve kemeri üzerinde yazı yokdur ammā Şafā ile Merve iki cebel-i laťıfdür ki ve ziyāretgāh-ı münifdür bilā-şek du'ā anda maķbūldür ve ħadış ile şābit ve muşaddaķdur. Cebeleyn-i şerīfeyndür. Her kim şübhe itse kāfir olur ne'üzü billāh ve beyne's-Şafā ve'l-Merve āyet-i kerīme ile ve ħadış-i şerīf ile şābit maħall-i laťıfdür. Ħarem-i şerīfe muttaşıldur.

Şehr içinde olan ziyāretgāhları beyān ider.

Cümleden Mevlidi'n-Nebī(a.s.) kezālik maħall-i du'ādur ve cāmi'-i şerīfdür. Mekke şehrinde andan mā'adā cāmi'-i şerīf yokdur. Cümle Mekkeli Ħarem-i şerīfde kılıyorlar ve yanında mevlid-i 'Ali kerremallāhu vechehū ol daħı laťif ve şerīf yerdür ve maħall-i du'ādur ve yine mevlidi Fāťıma rađiyallāhü anhā binti Resūl aleyhisselātu vesselām şerīf yerdür ve maħall-i du'ādur ve anda Ħazreti Ħadıćetü'l-Kübrā ki ümmü'l-mü'minīndür ol yerde nikāħ olunmuşdur ve Ħazret ile anda evvelā cem' olmışdur. Ve Ħazreti Fāťıma'nuñ el degirmeni ile'l-ān anda mevcūddur ve bir köşesinde bir ħürecik vardur. Ħazret-i Resūl aleyhisselām anda řat ve 'ibādet iderken mübārek ayakları şışmiş idi. Ve Dārü'l-Ħarirān Ħazreti 'Ömer İslām'a geldigi yerdür ve kırķ aşħāb temām oldıġıdır. Zīrā erlerden evvelā İslām'a gelen Ħazreti Ebābekr Eş-Şıddīķ Ħazretleridür ve oġlanlardan Ħazreti 'Ali'dür ve 'avratlardan Ħazreti Ħadıće'dür ve Zeyd bin Ħariş ve 'Oşmān ve Zübeyr ve 'Abdurrahman bin 'Avf ve Sa'd bin Ebī Vaķķaş ve Ŧalħa bin 'Ubeydullāh bunlar Ħazreti

³⁹ Fetih Suresi 1-3

⁴⁰ Tevbe Suresi 18

⁴¹ İsra Suresi 80

⁴² Bakara Suresi 158

Ebâbekr'den sonra imâna gelmişlerdir. Rıdvanullahi Te'âlâ 'aleyhim ecma'in. Andan sonra birer birer gelüb müslümân olmuşlardır. Otuz tokuz olduğda Hazreti Resül(a.s.) du'â iderdi. "Yâ Rab! kırkıncı yarımı ya 'Ömer ile veya Ebû Cehli ile hatm eyle" Haq Te'âlâ Hazreti 'Ömer ile kırkları tamâm eyledi. Ebû Cehl imâna gelmedi. Biz yine ziyâretgâha gelelim. Beyt-i Dârü'l-Hicre ol evdür ki Resül(a.s.) hicret itdükde Hazreti 'Ali kerremallâhu vecchüh döşeginde[203] kalub Hazreti Resül(a.s.) Ebâbekr ile hicret idüb Cebel-i Şevr'de varub Hazret-i Şiddik-ı Ekber ile mağaraya girüb tâ'at itmişlerdür. Aña Cebel-i Şevr dirler murâd yeridür. Resül 'aleyhisselâm peygamberlik gelince cebel-i mezkûrda tâ'at itmişlerdür. 'Ömer rağiyallâhü 'anhü dünyâya anda gelüb hâlâ ol cebelde 'alâmet için bir binâ ihdâş olunub durur ve mevlid-i Ebâbekrî's-Şiddik rağiyallâhü 'anhüh mevlid-i şerîfleri Dârü'l-Hicret didikleri çölünün içinde vâkı' olmuşdur. El-ân anda kandil yakarlar ve yine Ebâbekrî's-Şiddik Hazretlerinin beyt-i şerîfleri Sûku'l-Hacerinde vâkı' olmuşdur ve dükkân-ı şerîfleri Cebel-i Şafâ yanındadır. Ve hacerin ki birisi Resül(a.s.) ile tekellüm idüb münâfıklardan haber virmiş ve karşusunda bir dağı taş-ı mübârek dirseklerin yaştamışdur. Mübârek eli taş içine girüb el-ân bellüdür. İki taş bir sükda olmağla aña Sûku'l-Hacerin dinilmişdir ve şehre muttaşıl Cebel-i Kubeys bir laţif cebeldür ki vaşfi kâbil degildür. Üzerine çıkılduğda evvelâ Resül(a.s.) Hazretlerinin mübârek parmağından ay iki pâre olub dağ u taş u vuşuş ve tûyür bilcümle gelüb ne buyurursun yâ Rasüllallâh didikleri yerdür ve 'azîm ziyâretgâhdur. Bunun dağı menâkıbı çokdur ve ol maqâm yanında Hazreti Fâtıma'nuñ tennürü ki içinde etmek(ekmek) pişürmiş. El-ân ol yer bellüdür. Andan sonra Hazretün eglendiği mağara dağı durur ve ziyâretdür. Andan sonra maqâm-ı Bilâl-i Habeşi Hazreti 'Ömer imâna geldikde ezân okuduğı maqâmdur. Mağall-i du'âdur ve 'azîm ziyâretgâhdur. Cebel-i Kubeys ardında bir meydân vardır. Server-i Enbiyâ(a.s.) Ebû Cehl-i la'in ile gureş dutub ve Ebû Cehl'i üç kerre havâya atub yine ellerine dutub âhir yer üzerine koyub mezkûr Ebu Cehl'i rezil rüsvây itdüğü yerdür. Ve ol kıyu ki Hazreti Resül(a.s.) için yapmış âhir kendüsi düşdüğü kıyu ol meydân yanındadır. Bunların dağı menâkıbı çokdur. Andan sonra şehir yanında mezarlığa Mu'allâyı şerîf dirler. Cennetden bir buq'adur. Ehl-i Ka'be'nün[204] avlusı ve girüsü mezbûr Cennet-i Buq'asında medfûndurlar. Hadis-i şerîf ile müşbetdür. Cümlesinin re'isi Hadicetü'l Kübrâ'dur. Bir laţif kubbe içinde medfûnedür ve etrafında benâtü'n-nebî(a.s.) anda medfûndurlar. Zeyneb ve Rukiye ve Ümmügüşüm ve 'Abdullah bin Zübeyir anda medfûn olub ziyâretgâhdur. Haccâc bin Yûsuf elinden şehîd olub bir yıl miqdârı meyyit-i şerîfleri mübârek ayaklarından aşılış dururdu. Şonradan indürüb defn itdiler. Şehâdet hükmü ile şehîddür. Ve Süfyân bin Yemine kezâlik anda medfûndur. Yanında Şeyh Kâzuvâni medfûndur ve mezkûr Hadicetü'l-Kübrâ yanında fil-cümle bir havl-i laţif ve bir cemi'yyet-i münifde basma yetmiş kimesne yaturlar. Cümle kuţbu'l-aqtâb olmuşlardır. Bir kaç yazıldı. Bu cümleden birisi Hazreti Fuđayl bin 'İyâz Hazretleri İmâmü'l-Haremeyn ve müfti's-şekaleyn olmuşlardır. Ve Şeyh Zemzemî Hazretleri

mu'allâda medfündür. Günlerden bir gün Hâzreti Hızır ile altunoluğ altında buluşub evliyâullâhdan bilüb Zemzemî Hâzretleri ile bir miqdâr muşâhabet idüb ba'zı esrâr söyleşmek murâd idindikde Zemzemî Hâzretleri cem' olmağa rızâ virmemişdür. Hızır(a.s.) "Yâ Zemzemî niçün rızâ virmezün." didükde cevâb idüb "bizim muhâbbet-i dünyâ olanlar ile muşâhabetimiz yokdur sen sağ ben selâmetde olayım" didükde Hızır(a.s.) buyurmuş ki "biz neden ehl-i dünyâ olduk" didükde Zemzemî dimiş ki "muhâbbetüñden ehl-i dünyâya âb-ı hayât getürüb içdirdük. Eger sende hıbullâh olsa bu dâr-ı fenâda bir iki gün için bu kadar belâ qabûl itmezdüñ bu kadar enbiyâ ve evliyâ cümlesi huzur-ı Haq'da sen bunda baña meded yetişdir diyenüñ eşigüñ ve köpeğin gözetmedesin" kande da'vâ-yı muhâbbetullâh diyü qabûl itmemiş. Rivâyet olunur ki Hızır(a.s.) ağlayarak çıkub gitti dirler bu cem'iyetüñ yanında câmi'-i Buḥârî Hâzretleri mu'allâda medfündür ve Ahmed A'râbî Hâzretleri ehl-i Mekke eṭrâf-ı A'râbî bir murâd için varub şandığına yapışsa elbetde murâd ḥâşıl olur. Hattâ 'Arab ta'ifesinüñ devesi zayı' olsa aramağa gitmez. Hemân Ahmed A'râbî'nüñ şandığına varır yapuşur elbetde deveyi bulur yabana gitmez dirler. Şeyḫ Münḥacif-i Yemenî Hâzretleri taht-ı cebelde ve yanında Şeyḫ Şüyüfi ve Şeyḫ Sevvî Hâzretleri katı' ululardandır. Ve Rümîlerden Şeyḫ Ca'ferü'r-Rümî ve Şeyḫ 'Abdullaṭîfü'r-Rümî ve Şeyḫ Müştamilü'r-Rümî ve Şeyḫ 'Ubeyd-i İslâmbülî, Mollâ Şüveydi'r-Rümî ve Şeyḫ Muştafa meşhûr be-ḳapucı ve Şeyḫ Ebu'l-Feyz ve Hâzret Ebâbekrüñ oğlu ve Hâzreti 'Ömer'in oğlu ki ḥad altında altmış tarihinde vefât itmişdür. Bu cümleleri mu'allâ-yı şerîfde medfündürler. Ve yine Ka'be-i şerîfün tahtânisi ya'ni alt yanı Şebeke dimekle[205] ma'rûf yerdür. Hâzreti Resûl(a.s.) mübârek hırḳa-ı laṭifelerin ve seccâde-i münîfelerin bey' idüb ol maḥall-i şerîfi satun alub mevtâ-yı şulehâya ve fuḳarâya vaḳf idüb ve şühedâ sancığı andan ḳalkar diyü buyurdılar. Yetmiş biñ şühedâ anda medfündür. Bu cümleden fuḳarânuñ mümtâzı Şeyḫ 'Abdulkebîr-i Yemenî Hâzretleri ol taht-ı cebelde medfündür. Ve Şeyḫ Enderüsî ve İbrâhîm Edhem Hâzretleri ve oğlu 'Abdurrahmân anda medfündürler (rahmetullâhi rahmeten vâsi'aten). Ve Mina'da ve Müzdelifede ve 'Arafâda bu üç maḥalde vâkı' olan evliyâ-i mükemmelîn ol kadar medfünlardur ki *lâ-yu'ad ve lâ-yuḥşâ* qabîlindendür. Ḳanğı birisin yâd idelüm. Bilmekle yazılan ve yazılmayan mü'minîn ve mü'minâtuñ ve meşâyih-i 'izâmün dâ'imâ üzerlerimizde ḥâzır ve nâzır olub cümlelerüñ rûḫ-ı şerîfleriçün Allah rızâsiçün fâtiha. Andan soñra ḥâricden meşhûr Şeyḫ Maḥmûd bin Edhem Hâzretleri medfündür. Ḥâşıl-ı kelâm Mekke-i Mükerreme'nüñ menâkıbı çokdur ve ziyâretgâh ḡayetde çokdur. Ḳanğı birin yazalum. Müstecâbü'd-da've yerleri çokdur. Lâkin vâ'iz efendilerden mesmu'imuz olub ḥadîş vârid olmuş. Mekke-i Mükerreme'de inşâallâh ta'cîl olaydı yerde du'â qabûldür diyü ol mübârek maḳâmlar zıkr olunur. Evvelâ Ka'be-i şerîf içinde, Ḥacer-i Esved yanında, Mültezim'de ya'ni Ḥacerü'l- Esved ve ḳapusu arası Maḳâm-ı İbrâhîm'de, Maḳâm-ı Cebra'il'de 'İnde'l-Mizâbda ṭavâf iderken, Bi'r-i Zemzemde, Bâb-ı Selâm'da, Şafâ'da, Merve'de, 'Umre'de, Minâ'da, Cemreler'de,

Müzdelife'de ya'ni Meş'al-i Harām'da, 'Arafāt-ı şerīfde, şehir içinde meylin olduğu yerde bunlar meşhūr maķāmlardur ve hadīs-i şerīfle s̄abitdür. Yoħsa bunlardan mā'adā maħall-i du'ā ve ziyāretgāh çoķdur. Her ne ise Mekke-i Mükerrreme'de yaķındur. Sarāy miķdārı mücāvır olub andan yine Mışr'da birāderim 'Ali Çavuş olmağla yine Mışr'dan gelen Emir H̄acı K̄asım begüñ hocası olub aķçesüz yolsuz Mışr'a revāne oldu. Andan soñra Medīne-i Münevvere'de ve Ravza-i Muṭahhara'da H̄azreti Resūl sallallāhü 'aleyhi ve sellem H̄azretlerini ziyāret idüb rüħ-ı şerīflerine hezār hezār salāt ü selāmdan soñra bir türbe içinde ayaķları ucunda H̄azreti Ebübekir eř-řiddiķ H̄azretlerine hezār salāt ve selāmdan soñra andan yine aşağı H̄azreti 'Ömerü'l-Fārūķ H̄azretlerinüñ[206] rüħ-ı şerīflerine hezār selāmdan soñra andan soñra kubbeden taşra yeşil örtü altında H̄azreti Fāṭıma'nuñ rađiyallāhü 'anhā H̄azretlerinüñ ziyāretinden soñra Medīne-i Münevvere'de mezārığa Baķi'a dirler. İmdi ķal'adan soñra Baķi'ada bir kubbeye dört kimesne medfūndur. H̄azreti 'Abbās rađiyallāhü anhü ki 'amm-i nebīdür. H̄azreti Hasan bin 'Ali ve H̄azreti Ca'fer-i řādīķ dördüncüsü nā-ma'lūmdur. Yine bir kubbeye kezālik Rasūlullāh(a.s.) ezvācından H̄azreti 'Āiře-i řiddiķa rađiyallāhü 'anhā ki ümmü'l-mü'minīndür ve müfti'l-mü'minātdur ki h̄azretüñ maħbūbesi dünyāda andan ğayri maħlūķ ile muħabbet-i külliye itmediler ve H̄afřa H̄azretleri rađiyallāhü 'anhā zevcetü'n-nebīdür. H̄azreti Māriye H̄azreti İbrāhīm'üñ vālidesidür. Ol daħı zevcetü'n-nebīdür ve yine bir kubbeye Zeyneb ve Ruķiye ve Ümmüğlüşüm rađiyallāhü 'anhünne ki peyğamberüñ kızlarıdır. Bu üç kıızı bir kubbeye defn itmişlerdür ve bir kubbeye daħı iki 'ālim-i 'āmil ki mümtāz 'ulemā ve meřāyiħdür. Biri H̄azreti İmām Mālik ve biri řeyħ Nāfi' raħimeħumallāh Te'ālā ve bir kubbeye müstaķillen H̄azreti 'Uķayl ki aħ-i 'Alidür. İbn-i Eb-i Ṭālib kerremallāhü vechehü. Ve bir kubbeye daħı H̄azreti Hālıme-i Sa'diye' dāye-i Rasūlullāh(a.s.)'dur. Ve bir kubbeye H̄azreti 'Ořmān bin 'Affān rađiyallāhü 'anh ve bir kubbeye ümm-i 'Ali ismühā Fāṭıma binti Esed ve bir kubbeye 'ummāt-ı Rasūlullāh(a.s.) teyzeleridür. Biri şafiye ve biri 'Atiķa rađiyallāhü 'anhümā ve bir maħalde Ca'fer-i řādīķ oğlu İsmā'ıl rađiyallāhü 'anh ve daħı Medīne-i Münevvere'den taşra bir kubbeye H̄azreti Hāmza rađiyallāhü 'anh 'Abdullāh bin Caħř rađiyallāhü 'anh ve Muř'ab bin 'Umeyr ve 'Ořmān bin 'Ořmān rađiyallāhü Te'āla 'anhüm ecma'in. Bu cümle H̄azreti Resūl(a.s.) ğuzur-ı şerīflerinde řehīd olub cümlesi bir ķabr-i řerīfe ķonulmuşdur. Ve cevfi ķal'ada řeyħ Mālik dirler evliyāullāhdan bir veli yatıyor. Bir murād için mezār-ı şerīfine mum dikseler ol kimse elbetde murādına irişe mücerredür ve daħı ķibleteyn ki Resūl(a.s.) evķāt-ı ğamseyi Kūdüs-i şerīfe yönelerek kıldılar. Günlerde bir gün öğle namāzınüñ iki rek'at namāzın kılub[207] ol iki āħirkiye ķalkduklarında H̄azreti Cebrā'il(a.s.) nāzil olub āħir iki rek'atı Ka'be'ye toğru kıldılar. Ol zamāndan berü ķible Ka'be'ye ķaldı. Andan ötürü ol maħalle ķibleteyn didiler ve mesācid-i erba'a Hendeķ ğazāsında herkes 'adüvlerden ötürü turduğı yerde her tarafa namāz kıldılar ol ecilden mesācid-i erba'a didiler ve mescid-i Kūbā ya'ni Kūbbetü'l-İslām didikleri bir maħall-i

laṭīfdür ki Resûl(a.s.) aşhâbiyla cem'iyet idüb dîn ta'lîminde nice âyât-ı kerîmeler anda nâzil olmuştur. Ve anda ḥurmanın şeceri büklüm büklüm olub önlerine geldi. “Benden ye yâ Rasûlallâh” didi. Ḥazreti Resûl oturduğu hâlde yemiştir. Hâlâ ol ḥurmanın cinsi kendü öyle biter ve öyle bitmesi oraya maḥşûştur. Gayri yerde ebeden yoktur. Nice kimse ol ḥurma cinsinden alub aḥir yere götürmüş olmamıştır. Aña naḥl-i mütekellim dirler ve anda bir güzel câmi' binâ olunmuş ve ol naḥl-ı mütekellim yanında Ḥazretüñ bağçesi içinde bir kıyu vardır. Ḥazretüñ mübarek yüzüğü ol kıyuya düşmüş ve yine bir kıyu vardır evvel ol kıyu içinde şuyu acı imiş. Ḥazreti Resûl(a.s) mübarek ağız yarından tükürür. Fi'l-hâl şu tatlı olmuş. Ol şuyu gâyetle zîbâ şudur ve bî-naẓîrdür. Ve Cebel-i Uḥud bir cebeldür ki ğazâ-i Uḥud didikleri ğazâ anda olmuş ve Resûl(a.s)üñ mübarek dişi anda şehîd olmuştur ve mübarek dişi kâni bir ḥacer üzerine akmış demek isterler ki eger türâba ol kan düşeydi ebedî toprakdan nesne bitmezdi. Allâhü a'lem.

Ve Medîne-i Münevvere'den taşra Beytül-Hüzün dirler bir ev vardır ki Ḥazreti Fâtımatü'z-Zehrâ ol evde kapanub Resûl(a.s) vefât-ı şerîfinden sonra kırk gün ol eve kapanub ağlaşub tã'at imişdür. Bir rivâyetde dört ay kapanub gice vü gündüz feryâd itmiş. Âḥirkâr kendüsi ol evde vefât itmişdür ve bir rivâyetde Ḥazreti 'Ali anı yapıb evlâd ve ensâbile Ḥazreti Fâtıma'yı anda defn itmişdür ve bir rivâyetde Ḥazreti Fâtıma'nuñ mezâr-ı şerîfleri taḥkîk ma'lûm degüldür ve ba'zı ehl-i keşşâfdan[208] buyurdılar ki Ḥazreti Fâtıma ile oğlu Ḥazreti Ḥasan Ḥazreti 'Abbâs'üñ kubbesinde bir yerde medfûndurlar. “*Lâ-ya'lemü'l-ğaybe illallâh*” diyü ḥaber virdiler ve beyne'l-Mekke ve'l-Medîne Bedir Ḥuneyn dirler bir maḥâmdur. Nice biñ ğâzî anda münâfıklardan şehîd olmuşlardur. Hâlâ cum'a ve işneyn gecelerinde taḥl ve at ve kılıç şadâsın işidilüb nice def'a ol gicelerde ḥüccâc-ı müslimîn râst geldüklerinde develer ol şadâyı işidüb harekete gelüb biñ zor ile zâbt olunurlarmış. Ekşer ḥüccâc bundan ğâfildür. Ammâ ol gicelerde ol yere geldiklerinde ğâfil olmadıkları vaḥt kös ve ḍavul ve zürnâ ve neffâreleri ötdürüb geçince muḥayyed olurlarmış. Tã kim develer işidüb ḳudurmaşalar. Ve Medîne-i Münevvere'den bir ḳonaḳ yerde bir maḥall-i laṭîf vardır ki bu zıkr itdüğimiz ol maḥalde daḥı öyle vâḳi' olurmuş. Mütenebbih fih olan kimesneler muṭṭali' olurlar. Ba'de'l-işâ bir sâ'at veyâḥud bir bucuḳ sâ'at miḳdârı develer hareket idüb ba'dehü sâkin olurlar. Ednâdan ednâ kimesne mütenebbih olsa muṭṭali' olur. Ḳâfile-i ḥüccâcuñ devesi ve ḳatırı muṭṭali' ola ve uyumaya. Biz insan oluruz ol ḥinde uyur bulunur muṭṭali' olmazız. Ne ğayretsizlikdür. Ḥâşıl-ı kelâm Medîne-i Münevvere'nüñ ziyâretgâhı çoktur. Bir âdem yoktur ki illâ anda nice nice evliyâ-i kirâm ve meşâyiḳ-i'izâm vardır ki kıyâs olunmaz. Ḥâşıl-ı kelâm bil-cümle Medîne-i Münevvere'de sâkin olan şâlihlerüñ ve vefât iden evliyâ ve meşâyiḳ-i'izâmuñ ve der-i duvarında yatan ve medfûn olanların cemî' mü'minîn ve mü'minâtuñ himmet-i şerîfleri üzerlerimizde dâ'imâ ḥâzır ve nâzır olub cümlesinüñ rûḥ-ı şerîfleri için Allâh rızâsı için fâtiḥa. Ve daḥı anlardan sonra

nice biñ evliyâ-i mükemmelîn ve âl ü evlâd ve aşhâbuñ yüzü şuyuna ve anlaruñ ‘izzet ü hürmetine gelüb anda merhûm olmuşlardur. Ve hâlâ ‘aşıklar ve şâdıklar gelmekdedür. Hâk Te‘âlâ Hazretleri cümlemize anlaruñ koşullıkların ve şefâ‘atlerin müyesser eyleye âmin.

Velhâşıl Ka‘be-i şerîfden Mısr’a varınca yetmiş seksen konağdur. Ammâ biz bir kaçın yazduk zıkr olunur. Ka‘be-i şerîfden evvelâ konağ Bâd-ı Fâtıma, Rabi‘a Eşmesi, Güzelce Bürge, Kıbûru’ş-Şühedâ, Bedir-Hıneyn, El-Ğureyb, Ed-Dehnâ, Medîne-i Münevvere şağda kalur. Qal‘a-i Yenbüh andan Dârü’l-Bağara, Nûr-ı Cemâl-i Şît, Ecel-i Şît, Mağâra-i Nu‘mân, Qal‘a-i Nağîl En-Neccâr[209] El-Civâra, İbrâhîm Kıyuları, Qal‘a-i Müveylâh, El-Hazîn, El-Ceryân, El-Hinek, El-Müdekkât, Şeref-i Hicâz, Vech-i Sinâr, El-Yahmûm, Zağîr el-Himâr, Semâdet, Qal‘a-i Lezlem, Kıbr-i Şeyh Merzûk, Şerîkatü’l-Mu‘arres, Cebel-i Zeyn, Kırs-ı Müveylâh, ‘Uyûnu’l-Kaşab, Zatu’r-Rahîm, Mağâra-i Şu‘ayb, Vâdi-i Kıreyş, Vâdi-i Uzhal, Vâdi-i Benî İsrâ’îl, Cebel-i Esen, Sağh-ı ‘Aqabe, Vâdi-i Hırnûb, Qal‘a-i Nağîl, El-Kubâbü’l-Münşarif, Qal‘a-i Ecrûd, El-Mikât, El-Mesânî, Dârü’l-Hamra, El-Büveyb, Bürge andan sonra Mısr’a varılır. Bu zıkr olanlaruñ ekserisi virânedür ve berrîlik içinde ‘azîm tağlar vardır ki degme diyârda vardır.

Muhaşşal tekrâr Mısr’a geldüğümüzde birâder ‘azîmimizi efendimiz ‘Ali Çavuş hâl-i hayâtında ve kemâl-i şihhatde bulub tekrâr ve tekrâr Kırefâ erenlerini ve evliyâ-i kirâmları ve meşâyih-i ‘izâmları ziyâret itdük. Hudâ-yı bî-zevâle şad-hezâr şükürler olsun ki bu za‘îf ve nâhîf ve günâhkâr kulcazına ol sultânlaruñ mübarek merkad-i şerîflerine yüz sürmek müyesser eyledi. Andan sonra Altıparmak Efdâl Hazretlerine varub ve dest-i şerîflerin bûs idüb ve hayır du‘âsın ricâ idüb şihhat ü selâmet ve zevk u şafâ ile mahmiye-yi Mısr’da yakın yigirmi gün eğlenüb andan mübarek cum‘a günü kalıub Reşid’e ve andan İskenderiye’ye varduk. Hâşıl-ı kelâm fakîr-hânemizden kalıduğumuzda mübarek cum‘a günü kalıduk ve cum‘a günü İslâmbol’dan kalıduk ve cum‘a günü İskenderiye’ye dâhil olduk ve cum‘a günü Mısr’dan kalıduk ve cum‘a günü Mekke-i Mükerreme’ye dâhil olduk ve cum‘a günü yine Mısr’a geldük ve cum‘a günü yine Mısr’dan kalıduk ve cum‘a günü şehr-i Selânik’e dâhil olduk. Hele her ne ise İskenderiye’ye vardığımızda yukarıda zıkr olunan şühedâ ve evliyâ-i kirâmîn hazretlerini ve ‘ulemâ-i mütebahhirîni ziyâret idüb cümlesinüñ himmet-i şerîfleri üzerimizde ve üzerleriñizde hâzır olsun. Kimiler anda hâzır olunca yigirmi gün mikdârı eğlendük. Andan İslâmbülî Şolâk nâm re’îsüñ Kıramürsel gemisine girüb pâzâr ertesi mâh-ı nisânüñ evvel gününde on sekiz dâne büyük gemilerle kalıub Rodoscuğa[210] varub Finike kal‘asın ve Mis atasın(ada) geçdük. Küçük kal‘acığdur. Muhaşşal İskenderiye’dan Rodoz’a(Rodos) mil 500, Rodoz’dan İstanköyü’ne kâmilen 100, İstanköyü’nden Şakız’a 100 mil, Şakız’dan Selânik’e 500 mil, biñikiyüz mil yerdür. İskenderiye’dan Selânik’e varınca mezkr Rodoz’da eyyâm olmağla beş on gün oturağ eyledük ve rûz-ı hıızır anda vâki‘ oldu.

Andan kalçub İstanköyü'ne varduk gâyet meyveli ve bâğ ve bâğçeli yerdür. Dört beş cum'ası vardur ve gâyetle pek kal'adur. 200 dâne topu vardur. Ziyâde ganî kaşabadur. Ol dağı Rodoz gibi adadur. Andan cum'a günü Şakız'a varduk. Ol dağı ova içinde bir 'azîm hişârdur ve hişâr içinde bir şehirdür. Evlerün binâları ve ma'mûrluğı degme yerde yokdur. Muhaşşal-ı kelâm İskenderiye'den Selanik'e varınca bir kaç ada bir kaç kal'a geçdük ve gördük. Zıkr olunur ve bir kaç dağı görmedük. Nihâyet yanlarından geçildi. Kimi sağda ve kimi şoldan geçer. Kimi yakın ve kimi gâyet ırakda idi. Murâd anları işittigimiz üzere ve eski deryâcılardan şordığımız üzere tesvîd olındı. Bu cümleden biri Kıbruz(Kıbrıs) atası 'azîm atadur. Andan 'azîm ata yokdur. Altı kal'ası vardur. Bir pâşâ ve üç dâne begi ol atada oturur. Köyleri çokdur. Andan Mis atası bir dâne kal'ası vardur. Andan Kerpe atası içinde üç dört köy vardur. Andan Rodoscuğ atası 'azîm atadır. Üç yüz altmış köyü vardur. Yukarıda zıkr olunmuşdur ve ol ata içinde üç dâne kal'a vardur. Biri büyük Rodoz biri eski Rodoz biri Lindos'dur. Andan Sönbüki(Sömbeki) atası andan İncirli atası ve kal'ası vardur. Andan İleki atası ol dağı ma'mûrdur. Andan Hereke atası ol dağı ma'mûrdur. Andan İstanköy atası atalar içinde andan güzel ata yokdur. Andan Aḥmed Pâşâ atası içinde bir kaç köy vardur. Andan Lilos atası içinde kal'ası vardur. Andan Baḥnoş atası 'azîm manastırı vardur. Andan Ahiyye atası bu cümle Kıbruz'dan mâ'adâ Rodoz pâşâsı altındadır. Andan Şuşâm atası vardur ve sulṭân hâşıdır. İçinde biñ beş yüz hâneli köy vardur. Andan Şakız atası yukarıda[211] mezkûrdur. Andan Koyun atası, andan Midilli atası iki kal'ası vardur. Biri Midilli biri Mevlüve'dedür. Andan Bozbaba atası andan Boḥça atası andan İlbem(işm) atası andan İmroz atası hep bunlar ma'mûrdurlar. Ḥod ıssız ataların ḥesâbı yokdur ve bunlar hep Mışr yolundadır. Yine Anadolı yaḫası kenârıyla güzel ve pek kal'alar vardur. Cümleden biri Adaliya kal'ası andan Fenike Kal'ası andan Bodrum kal'ası ki andan pek kal'a az bulunur. Andan Kuşatası andan Şıgacuk kal'ası andan Çeşme kal'ası ki Şakız'a karşıdur. Andan Urla kal'ası andan İzmir kal'ası andan Qarafoça andan Akçafoça andan Boğazhişârı bu cümlesi Anadolı kıyılarında vâkı' olmuşdur.

İslâmbol'dan Mışr'a giderken hep bunlar görünür. Bu zıkr olunanların cümlesi devletlü pâdişâhuñ ataları ve kal'alarıdır. Muhaşşal-ı kelâm Selanik'e giderken Qaraburun'u geçüb cum'a günü beyne'ş-şalâtın şehri Selanik'e dâhil olub merḥûm Muştâfa Pâşâ'nun hânına ḳonduk. On gün oturaḳ olub zevk u şafâlar sürüb ba'zı câmi'-i şerîflerün ve mescid-i kebîrlerin seyr idüb cümleden Ayasofya câmi'si ve Eski câmi'i ve Qâsımiyye câmi'i gâyetle büyükdür ve dağı nice câmi'-i kebîrler ve taşrada mevlevîhâneleri seyr idüb ve büyük büyük çârşuları ve ḳahvehâneleri vardur. Gâyetle büyük şehirdür. Yalnız Yehûda hânelerinden defter ile alınan ḥarâc seksen biñ hânedendür. Aña göre Urum hâneleri ḳo gitsün. Müslümân hâneleri gâyet çokdur. Cümle şehir hişâr içine alınmışdur. Andan kalçub 'Avrat Hişâr'ına ve anda iskelede Vardar şuyını geçdük ve Demürḳapuyı

dağı geçdük. Altı güne dek Üsküb şehrine varduk. Bî-nazîr güzel şehirdür. Anda dağı üç dört gün oturağ olub oradan gide gide otuz dâne Bosnasaraylı hüccâc zevî'l-ihtirâm ile şehir-i sarâya dâhil ve nâzil olduk oradan cümâdü'l-aşirüñ [212] on beşinci çehârşanba günü kuşluk vaktinde Zupon Poçoğ kaşabasında faķîr-hânemize vâşıl ve dâhil olduk. Elhamdülillâh şümme elhamdülillâh.

Münâcât-ı Ra'nâ

Hacc-ı şerîfe münâsib olmağla şâir Zâmîrî Efendinün yâdigâridur bunda yazduk.

Gözüme her dem hayâl oldı yine Beyt-i 'Atîğ
Yağmaz illâ şıdķıla yüz süreni nâr-ı harîğ

Lîk zâdum yoğ bu râha nice ben olam haķîğ
Kıldı zâ'irler teveccüh aña men fecc-i 'amîğ

Yâ ilâhi eylegil tevfiķiñi bañâ refik
Şevk- zâd it ben za'ife dağı hem râh-ı şefîğ

Yeryüzünde cümle ma'bedlerden efđal oldurur
Añâ varan rahmet-i rahmâna lâyığ kuldurur

Herkese olmaz müyesser bir mübârek yoldurur
'Aşığa hâr-ı muğaylân nide ammâ güldurur

Kezâ

Mevlidadür hağ habîbi Muştafâ'nuñ ol mekân
Kim anuñ nûrundan oldı ay ü gün kevn ü mekân

Zabı oldı o yerden çün denildi kün fekân
İñķiñâ'ı 'arza dek hâmün u küh kenz ü kân

Kezâ

Bir ğarîbüm yâ ilâhî ben kuluña kııl kerem
Herkesün maķşûdunu viren çü sensin lâ-cerem

Ben kulumı yine eyle zâ'ir Beytü'l-ğarem
Kim saña kılam tazarru' 'inde rüknü'l-muhterem

Kezâ

Şevkile lebbeyk diyüben eyleyem her dem nidâ
Kim irişse baña hâtifden ve sa'dideñ şadâ

Cânuñı kılsam Zâmiri ger bu râha sen fedâ
Eylemezdün yine ol dem mâ hüve'l-ğakki edâ

Bu faķır-i pür-taksir Yûsuf bin Muğammed kaşaba ehlüne de doğub ve büyüyüb[213] ve Lâlâ Paşâ câmi'-i şerifinde mü'ezzin iken merhûm ve mağfurla cüce Ca'fer ağa Dumana nâhiyesinde Zupon Potok kaşabasında ihdâş eylediği câmi'-i şerifde birâder 'azîmimiz merhûm 'Ömer Efendiye imâmet ü ğiğâbetinden bütünden yigirmi beş aķçe ve bu faķire mü'ezzinlikden on iki aķçe vazife ta'yin idüb elğamdülillâğ şümme elğamdülillâğ ticâret ile ğelâlden on sekiz biñ aķçeye mâlik olub erba'a ve 'ışrın ve elf târiğinde mâh-cemâdü'l- evvelinün yigirmi ikinci günü ki mâh-ı ğâzirân ya'ni lipan ayınuñ toķuzuncu günü idi. Cum'a namâzın ğılıb ğacc-ı mübâreke ğareket idüb Ğuseyin sipâhinün çayırında ğonub ğâşıl-ı kelâm gide gide Mışr'dan Hind deryâsıyla on dört günde Hind deryâsın aşub Ramazân-ı şerifün üçüncü günü ki cum'a günü idi. Mekke-i Mükerreme'ye Şerrefehallâğ Te'âlâ vaşıl ve şehrine dâğil olduk ve velğâşıl târiği mezbûrede zilhicce ayınuñ sekizinci günü terviyeye günüdür ve cum'a ertesini idi ve rûznâme mücibiyle Muğarrem iken sebt günü bozğun(Ortodoks milletinini yorğtu günü ismidür) vâği' oldu.

Yine 1057 tarihinde mâh-ı zilhiccenin sekizinci günü hem terviyeye ve hem bozğun oldu ve sebt günü oldu.

Ma'lûm oldu ki otuz dört yılda bir devr olurmuş elğamdülillâğ bu devre irdük ve böyle vâği' olmağile 'aynıyla târiğ ğonuldu. Şöyle ma'lûm ola sene 1057 Ğacı Yûsuf el-mü'ezzin.

KAYNAKLAR

- Aruçi, M., "Yenipazar", maddesi, TDV, C. 43, s.468
Asiltürk, B. (2009), "Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler", Turkish Studies Dergisi, Volume 4/1-I Winter
Atalar, M. (1992), "Haremeyn'e Denizden Surre Gönderilmesi", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XXXII, s. 121-127, Ankara.

- Bilge, M. L. (1993), “Cidde” maddesi, TDV, C. 07, s. 523, İstanbul.
- Coşkun, M. (2002), Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnâmeleri ve Nâbi'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Coşkun, M. (2007), Bosnalı Muhlis'in Manzum Hac Seyahatnâmesi Delilü'l-Menâhil ve Mürşidü'l-Merâhil, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Coşkun, M. (2009), “Seyahatnâme Türk Edebiyatında” maddesi, TDV, C. 37, s.13, İstanbul.
- Develioğlu, F. (1990), Osmanlıca Türkçe Sözlük, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Gökyay, O. Ş. (1973), “Türkçede Gezi Kitapları”, Aylık Dil ve Edebiyat Dergisi, Yıl 22, Cilt XXVII, Sayı 258,
- İnbaşı, Mehmet, “Üsküp” maddesi, TDV, C. 47, s. 377
- Kadiç, M. E. Kadiç Kroniği, Cilt III, Sayfa 176-213, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, R-7013.
- Kiel, Machiel, (2003), “Livno” maddesi, TDV, C. 27, s. 200, Ankara.
- Kiel, Machiel, (1994), “Dupniçe” maddesi, TDV, C. 10, s. 2 İstanbul.
- Kiel, Machiel, (2007), “Priştine” maddesi, TDV, C. 34, s. 346, İstanbul.
- Kiel, Machiel, “Travnik” maddesi, TDV, C. 41, s. 308
- Maden, S. (2008), “Türk Edebiyatında Seyahatnâmeler ve Gezi Yazıları”, A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 37, s. 147-158, Erzurum.
- Mujezinović, M. (1974), “Hadzi Jusuf Livnjak i njegov putopis”, Zivot Dergisi, Sayı 4 Sarajevo
- Novalija, H. M., Müzekkirat min Farik el-hac 1766, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, R-10310.
- Sandor, Popp, (2007), “Peçuy” maddesi, TDV, C. 34, s. 214, İstanbul.
- Turan, Ş. (1994), “Dubrovnik” maddesi, TDV, C. 09, s. 542, İstanbul.
- Yazıcı, H. (2009), “Seyahatnâme” maddesi, TDV, C. 37, s.9, İstanbul.